

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŐTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research

Cilt: 14 Sayı: 76 Şubat 2021 & Volume: 14 Issue: 76 February 2021

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

TÜRKİYE'DE TASARRUF MEVDUATI SİĞORTA FONUNA DEVREDİLEN BANKALARDAKİ MEVZUATA AYKIRI İŞLEMLER, MUHASEBE HİLELERİ VE DENETİM

ILLEGAL TRANSACTIONS, ACCOUNTING CHEATS AND AUDIT IN BANKS TRANSFERRED TO THE SAVINGS DEPOSIT INSURANCE FUND IN TURKEY

Zekeriya DEMİR*

Öz

Türkiye'de 1994-2003 yılları arasında 25 banka batık hale gelmiş ve bu bankaların kamuya maliyeti yaklaşık olarak 41 milyar ABD doları olmuştur. Bu bankalar batık hale gelmeden önce raporlama açısından muhasebenin ve bu duruma neden olan risklerin tespiti açısından denetimin rolünün sorgulanması kaçınılmazdır. Bu çalışmanın amacı, batık bankalar sürecinde, mevzuat, muhasebe hileleri ve denetim eksikliklerinin ortaya konulmasıdır. Çalışmada, bankacılık sektörünü düzenleyen mevzuattan kaynaklı eksikliklerin banka kaynaklarının istismar edilmesinde önemli bir hile fırsatı sağladığı ve bu eksikliklerin gizlenmesinde bir araç olarak muhasebe hilelerine başvurulduğu görülmüştür. Tüm bu mevzuata ve muhasebe ilkelerine aykırı olarak yapılan işlemlerin gerek Banka Yeminli Murakıpları ve gerekse banka müfettişleri tarafından yapılan denetimlerde (İmar Bankası hariç) tespit edildiği görülmüştür. Ancak aynı kanaati, eldeki bilgi ve bulgularla bağımsız denetim için söylemek mümkün görünmemektedir. Bu döneme ilişkin bağımsız denetim raporlarının erişime açılması ile batık bankalar sürecinde, bağımsız denetimin etkisi konusunda yapılacak bir çalışmanın hem literatüre hem de bu döneme ilişkin olarak bağımsız denetim üzerindeki şüphelerin giderilmesine önemli katkısı olabilir. Sonuç olarak, banka yeminli murakıpları ve banka müfettişleri tarafından yapılan tespitler ve alınması gereken tedbirlerle ilgili taleplere rağmen siyasi otorite tarafından gerekli tedbirlerin alınmasında siyasi ve ekonomik nedenlerle geç kalındığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Batık Bankalar, Mevzuat, Muhasebe hileleri, Denetim.

Jel Kodları: M40, M42

Abstract

Between the years of 1994-2003 in Turkey, 25 banks have become bankrupt and the cost to the public of these banks was approximately 41 billion US dollars. It is inevitable to question the role of accounting in terms of reporting and the role of audit in identifying the risks that cause this situation before these banks become bankrupt. The aim of this study is to reveal the legislation, accounting frauds and audit deficiencies in the process of bank failures. In the study, it has been observed that the deficiencies stemming from the legislation regulating the banking sector provide an important opportunity for fraud in the exploitation of bank resources and accounting tricks are used as a tool to hide these deficiencies. It has been observed that all transactions violating this legislation and accounting principles were detected in the audits (excluding İmar Bankası) both by the Bank's Sworn Auditors and by bank inspectors. However, it does not seem possible to claim the same opinion for independent audit with the information and findings available. With the release of independent audit reports for this period, a study on the effect of independent audit in the process of bankrupt banks may have a significant contribution to both the literature and the elimination of doubts about the independent audit regarding this period. As a result, despite the determinations made by the sworn bank auditors and bank inspectors and the requests for the measures to be taken, it was concluded that the political authority was late in taking the necessary measures because of political and economic reasons.

Keywords: Bank failures, Legislation, Accounting Tricks, Auditing.

Jel Codes: M40, M42

*Dr., Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı, Muhasebe ve Mali Kontrol Başkanı, ORCID: 0000-0001-8390-2031, zdemir55@gmail.com

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, 1994-2003 yılları arasında TSMF'ye devredilen bankalarda mevzuata aykırı işlemler, muhasebe hileleri ve denetim eksikliklerinin incelenmesi ve bu sürece neden olan faktörlerin ortaya konulmasıdır. Konunun belirlenmesinde bu yıllar arasında Türkiye'deki bankacılık sektörünün toplam aktif büyüklüğünün yaklaşık yüzde 25'inin çeşitli şekillerde TSMF'ye devredilmiş olması ve bu devir dolayısı ile yüklenilen 41 milyar ABD doları maliyete rağmen konunun bu yönü ile yeterince çalışılmamış olmasıdır. Çalışmanın araştırma sorusu, bu durumun tespit edilememesinde bir denetim eksikliği ve hatasının olup olmadığıdır. Ancak çalışma ilerledikçe, bu bankalarda Banka Yeminli Murakıpları (BYM) ve Banka Teftiş Kurulları (BTK) tarafından yapılan denetimlerde, mevzuata ve muhasebe ilkelerine aykırı hileli işlemlerin tespit edildiği ve raporlandığı görülmüştür. Bu nedenle batık bankalar sürecine giden yolda zorunlu yasal denetim açısından İmar Bankası hariç genel olarak bir denetim eksiklik ve hatasının olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak, bağımsız dış denetim açısından eldeki bilgi ve bulgularla aynı sonuca ulaşmak mümkün olmamıştır. Batık bankalar sürecinde bağımsız denetimin rolünün sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilmesi için bu dönemlere ilişkin bağımsız denetim raporlarının incelemeye açılması literatüre önemli bir katkı sağlayabilir.

Batık bankalar sürecinde bankacılık sektörünü düzenleyen mevzuattan kaynaklı eksikliklerin banka hakim ortak ve yöneticilerine önemli bir hile fırsatı verdiği söylenebilir. BYM ve BTK tarafından yapılan denetimlerde bu bankaların bankacılık faaliyeti yapmasının engellenmesi ve gerekli tedbirlerin alınması gerektiği yönündeki uyarılarına rağmen siyasi otorite tarafından ekonomik ve siyasi gerekçelerle zamanında tedbir alınmamasının rolünün önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmada, öncelikle Türkiye'de batık bankalar sürecine yol açan faktörlere değinilmiş ve kamuya olan maliyeti hakkında da kısa bir değerlendirme yapılmıştır. Üçüncü bölümde hile ve muhasebe hilesi kavramsal çerçevede ele alınmış ve literatür araştırması bölümünde de konu ile ilgili yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Beşinci bölümde TSMF'ye devredilen bankalardaki mevzuata aykırı işlemler ve muhasebe hileleri sistematik bir şekilde incelenmiş ve sınıflandırılmıştır. Son bölümde ise çalışmadan elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

1. BANKACILIK KRİZİNE NEDEN OLAN FAKTÖRLER VE TÜRKİYE'DE BATIK BANKALAR SÜRECİNE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

Türkiye 24 Ocak 1980 kararları ile ekonomik ve siyasi tercihlerini liberal politikalarından yana belirlemiş ve bu tercihe uygun olarak finansal piyasalara girişin önündeki engelleri kaldırmaya başlamıştır. Altıntaş'a göre, finansal liberalizasyonla birlikte risk yönetimi ve sermaye yeterliliğine ilişkin iyi bir denetim ve yaptırım sisteminin kurulması hem genel ekonomi hem de bankacılık sistemi açısından önemlidir. Bu tür geçiş dönemlerinde bankacılık sistemindeki riskleri gidermek ve bankalara olan güveni artırmak için genellikle mevduatlara tam güvence verilmesi yoluna gidilmektedir. Bu uygulama doğru bir yöntem gibi görülmekle beraber, bankaların daha riskli varlıklara yatırım yapmalarına ve ahlaki olmayan yollara başvurmalarına fırsat verebilmektedir. Ayrıca bu bankaların batması halinde oluşacak tüm maliyetin topluma yüklenmesi ve bu garanti nedeniyle banka kaynaklarının etkin olmayan alanlara tahsis edilmesi gibi olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Bankacılık krizlerinin ülke ekonomilerine maliyetlerinin GSYH'ya oranlarının yüzde 12 ile 23 ve üretim kapasitelerinde de yüzde 15 ile 20 oranında olumsuz etkileri olduğu tahmin edilmektedir. Doğal olarak bu üretim kayıpları beraberinde ciddi bir istihdam kaybına da neden olmaktadır Turan'a göre, Türkiye'deki Kasım 2000 ve Şubat 2001 bankacılık krizlerinin etkisiyle yaklaşık 1 milyon kişi işsiz kalmıştır (Altıntaş, 2004, 58-59, BDDK, 2010, 17, Turan,2005, 10). Tüm bu etkileri nedeniyle bankacılık krizlerinin önüne geçebilmek için, uygun yasal düzenlemeler, denetim mekanizmaları, risk yönetim sistemleri ile kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanmasını mümkün kılan bir sistemin kurulması ve denetlenmesi önemli bir öncelik olarak ele alınmalıdır. Bunun için, başta hükümetler, düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar, bankalar, meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve diğer tüm paydaşların destek ve katılımı önemlidir.

1980 sonrasında Türkiye'de başlayan liberalleşme süreci ile birlikte faiz oranlarının serbest bırakılması ve bankaların mevduat sertifikası satışlarına getirilen kısıtlamalar bankerlerin önünü açmıştır. Bu kontrolsüz büyüme ve yetersiz denetim sonucunda Türkiye 1980'lerde banker skandalları ile tanışmış ve binlerce insanın tasarrufları bankerlerin faiz yarışı sonucunda eritilmiştir. Bu durum bankacılık sistemine de sirayet etmiş ve 1983 yılında Hisarbank ile İstanbul Bankası bütün aktif ve pasifi ile Ziraat Bankası'na devredilerek tasfiye edilmiştir (TSMF Çözümleme Deneyimi, 2011, 47). Türkiye, banker krizi tecrübesinden sonra iki önemli düzenleme yapmıştır. Bunlardan biri 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun çıkarılması

diğeri de mevduat sahiplerinin haklarının korunması amacıyla Merkez Bankası nezdinde tasarruf mevduatı sigorta fonu uygulamasına geçilmesidir (Kale ve Eken, 2017, 15). 3182 sayılı Bankalar Kanunu ile ilk defa bankaların işlemlerinin takibi ve denetimini kolaylaştırmak için tek düzen hesap planı ile bankaların denetiminde uluslararası standartlara uyum sağlamak için bankaların bağımsız denetimi zorunlu hale getirilmiştir (3182 sayılı BK, 1985, 51,54). 1993 yılında uygulamaya konulan düşük kur - düşük faiz politikası, yerli ve yabancı yatırımcıların TL yatırım araçlarından kaçmalarına neden olmuş ve faiz oranları rekor seviyelere yükselerek 1994 finansal krizini doğurmuştur. Bu kriz, bankacılık sisteminin toplam aktiflerinin yüzde 25'inin öz kaynaklarının da yüzde 35'inin kaybedilmesine ve Marmara Bank, TYT Bank ve İmpexbank'ın faaliyet izinlerinin kaldırılmasına neden olmuştur. Böylece Türkiye, banker krizlerinden sonra banka krizleri ile de tanışmış ve sektöre olan güveni ve bankacılık sisteminden hızlı para çıkışını önlemek için mevduatlara yüzde 100 garanti vererek sorunu çözmeye çalışmıştır. Ayrıca gelecekteki muhtemel krizleri önlemek için bankaların kur riski ve açık pozisyonlarına ilişkin kısıtlamalar ile Hazine'ye aylık bildirim zorunluluğu getirilmiştir (TMSF Çözümleme Deneyimi, 2011, 48-49). 1994 krizinde bankaların TMSF'ye devrinde, 1990'lı yıllarda Türkiye'de banka kurmanın çok kolaylaşmış olması, zayıf denetim yapısı, yetersiz sermaye yapıları ve bankaların bankacılık yapmaktan ziyade iştirak ve yatırımlarını finanse etmek amacıyla hizmet etmeleri gibi faktörlerin önemli etkisi olmuştur (Yay, 2001, 1234-1248; BDDK, 2010, 9).

1997 Asya krizinin gelişmekte olan ülkelere ve Türkiye'ye etkisi sermaye kanalıyla olmuş ve krizin derinleşmesinde, finans sektöründe gerekli piyasa disiplininin olmaması ile şeffaflık ilkesine uyulmaması önemli rol oynamıştır (BDDK, 2010, 3-4, Kale ve Eken, 2017, 14). Asya Krizinin etkisiyle Türkiye'den yaklaşık 6 milyar ABD doları sıcak para çıkışı olmuş ve Türk Ticaret Bankası ile Bank Ekspres TMSF'ye devredilmiştir. Asya krizinin etkileri henüz atlatılmadan gelen 17 Ağustos 1999 depreminin de ekonomik krizi derinleştirilmesi sonucunda, Interbank, Egebank, Yurtbank, Yaşarbank, Esbank ve Sümerbank'ta TMSF'ye devredilmiştir

Türkiye bu olumsuz ortamda IMF ile müzakerelere başlamış ve 2000 yılından itibaren uygulanmak üzere "Enflasyonu Düşürme Programı" konusunda mutabakat sağlanmıştır. Bu mutabakatın gereği olarak, 4389 sayılı Bankalar Kanunu çıkarılmış, bankacılık sektörünü düzenlemek ve denetlemek için özerk bir kurum olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuş ve daha önce Merkez Bankası bünyesinde olan TMSF'nin temsil ve idaresi de BDDK'ya verilmiştir. Bu Kanunla, bankalara risk ve kontrol sistemleri kurma, konsolide bazda denetim yaptırma zorunluluğu getirilmiş ve sorunlu bankaların faaliyetlerine müdahale yöntemleri belirlenmiştir. Ayrıca bankacılık mevzuatının, Basel Komitesi tavsiyeleri ile AB Direktiflerine uygun hale getirilmesine çalışılmıştır (4389 sayılı Bankalar Kanunu, TMSF Çözümleme Deneyimi, 2011, 51-52). IMF ile yapılan bu Stand by anlaşması farklı yönlerden eleştirilere konu olmuştur. Uygur, bu anlaşmanın zayıf noktasını döviz çıpası olarak belirtmekte ve bankaları yurtdışından borçlanmaya yönelterek zaten riskli olan bankacılık sistemini daha riskli hale getireceği için eleştirmektedir. Örnek olarak, bu politikaların 1990'lı yıllarda Brezilya, Meksika, Rusya ve Tayland'da finansal krize neden olduğuna işaret etmektedir. Nihayet bu politika nedeniyle, Temmuz-Ağustos 2000'den itibaren döviz girişlerinde başlayan yavaşlama Eylül ayından itibaren faizlerin yükselmesine neden olmuştur. Bu dönemde Bayındırbank'ın Romanya iştiraki Banco Romana'da başlayan iflas süreci Türkiye'deki bankacılık sisteminin hem ulusal hem de uluslararası algısının bozulmasına neden olmuştur (Uygur, 2001, 10-16). Bozulan bu algının üzerine, TMSF'ye devredilmiş bazı bankaların ortak ve yöneticilerine yönelik olarak başlatılan "Kasırga Operasyonu" finansal sisteme olan şüpheyi iyice artırmış ve Kasım 2000 bankacılık krizinin doğmasına neden olmuştur. Bu krizle birlikte artan döviz talebi ve yükselen faiz oranları, bir taraftan DİBS'lerin değerini düşürmüş diğer taraftan da bu senetleri fonlamak için kullanılan kısa vadeli yükümlülüklerin karşılanmasını imkansız hale getirmiştir. Kasım 2000 krizi, Demirbank, Etibank, Bank Kapital ve Kıbrıs Kredi Bankası İstanbul Şubesinin TMSF'ye devredilmesine, Park Yatırım Bankası'nın bankacılık faaliyetlerine son verilmesine neden olmuştur. Bu krizde de hükümet, mevduat sahipleri ile diğer kreditorlerin Türkiye'deki mevduat bankalarından olan alacaklarına geçici bir tam garanti vermiştir. Bu garantiye rağmen Hazine tarafından Ocak 2001'de yapılan ihalede yaşanan likidite sıkıntısı piyasalarda yeni bir paniğe neden olmuş ve Şubat 2001 krizini tetiklemiştir. Bunun üzerine Enflasyonu Düşürme Programı terk edilmiş ve sabit kur sisteminden dalgalı kur sistemine geçilmiş ancak IMF Programının maliyeti çok ağır olmuştur. Bu kriz aynı zamanda Türk bankacılık sistemindeki iç denetim ve risk zafiyetlerini göstermesi açısından da önemli olmuştur. Krizin etkisi ile 2001 yılında Bayındırbank, Ulusal Bank, Kentbank, EGS Bank, Toprakbank, Sitebank, İktisat Bankası ve Tarişbank, 2002 yılında Pamukbank ve 2003 yılında da İmar Bankası TMSF'ye devredilmiştir (Celasun, 2002, 27; Turan, 2005, 14; BDDK, 2010, 20, 29; TMSF Çözümleme Deneyimi, 2011, 54-61).

Türkiye’de batık bankalar olayında, finansal raporlama ve uluslararası muhasebe standartlarına uygun bir raporlama yapılmaması, finansal yapıdaki zafiyetin gizlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu sürece giden yolda muhasebe, raporlama ve denetim açısından oluşan zafiyet bilinmekle beraber, finansal sektörün denetim ve gözetiminde yaşanan çok başlılığın da süreçteki rolünü belirtmek gerekir. Bu çok başlılık, farklı kurumlara yapılan ve belli bir standardı olmayan raporlama yükümlülükleri nedeniyle büyük resmin görülmesini engellemiş ve karşı karşıya kalınan finansal riskin tanımlanmasını ve algılanmasını güçleştirmiştir (BDDK, 2010, 14-16). Türkiye’de çok önemli ekonomik ve sosyal sonuçları olan batık bankalar konusunda, bu bankaların denetiminden sorumlu olan denetim firmaları hakkında çalışmalar yapılmadığı görülmüştür. Bu nedenle bu alanda yapılacak çalışmaların literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Özetle, 1994-2003 yılları arasındaki batık hale gelen 25 bankanın kamuya maliyeti yaklaşık 41 milyar ABD dolarıdır (TMSF Çözümleme Deneyimi, 2011, 230-39). Olayın bu ekonomik boyutunun yanında 40 bin kişilik istihdam boyutu da dikkate alınınca konunun ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılır. TMSF tarafından yapılan çözümleme faaliyetleri kapsamında 31.12.2019 tarihi itibarıyla geri kazanılan tutar 23,1 milyar ABD dolarıdır. Bu tutarın 147 milyon ABD dolarlık kısmı hariç geri kalanı TMSF’nin özerklik sonrası dönemine aittir. Bu durum özerk kurumların önemini göstermesi açısından dikkatle değerlendirilmelidir (TMSF Faaliyet Raporu, 2019, 41).

2. HİLE VE MUHASEBE HİLESİ KAVRAMI

Türk Dil Kurumu hileyi, “birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, ayak oyunu, alavere dalavere, desise, entrika ve çıkar sağlamak için bir şeye değersiz bir şey katma” şeklinde tanımlamaktadır (TDK, 2021). Hile kavramı aldatma ve yanıltmaya yönelik bir davranış olarak ele alınabilir. Buna göre hile “bir kişinin davranış veya sözleri ile bir başkasını bir irade beyanında bulunmaya veya sözleşme yapmaya yöneltmek için yanlış bir fikrin doğuşuna veya bu yanlış fikrin devamına bile neden olmaktır” (Özel, 2011). Bazı yazarlar hile kavramını adalet ve yasallık açısından ele almakta ve kasıtlı olarak adil ve yasal olmayan yollarla avantaj elde etmek veya zarara sebebiyet vermek için bir kişi veya işletmenin sahip olduğu varlıklardan mahrum bırakılması olarak tanımlamaktadırlar (Küçük, 2008, 4). SPK Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ’inde hile “işletme yönetimindekiler ile yönetimden sorumlu kişilerin, işletme çalışanlarının veya üçüncü şahısların kasıtlı olarak adil veya yasal olmayan bir menfaat sağlamak amacıyla aldatma içeren davranışlarda bulunmaları” şeklinde tanımlanmaktadır (SPK, 2006). Uluslararası İç Denetim Enstitüsü, sahtekarlık ve emniyeti kötüye kullanma şeklindeki hukuk dışı fiilleri hile olarak tanımlamakta ve bu fiiller sonucunda kendisi veya işiyle ilgili bir kazanç elde etme amacına işaret etmektedir (TİDE, 2016). Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere, hile kavramı herhangi bir konuda kişi ya da kurumların kasıtlı olarak yanlış bilgilendirilmesi, yönlendirilmesi veya algıya neden olunması ile başlayan bir süreci ifade etmekte ve bu süreçten dolayı da kişi ya da kurumlarda bir zararın oluşmasına neden olma durumunu ifade etmektedir.

Muhasebe hilesi de hile kavramı gibi farklı yönlerine atıf yapılmak suretiyle tanımlanmıştır. Bir tanıma göre, yapılan işlemler sonucunda herhangi bir maddi ya da manevi çıkar elde edilmese bile, işlemlerin muhasebe kayıt ve belgelerinde kasıtlı olarak kısmen veya tamamen gizlenmesi veya değiştirilmesi muhasebe hilesidir (Özkan ve Nas, 2009, 122). Bir başka tanıma göre, kasıtlı bir şekilde muhasebe ilkelerine aykırı olarak yapılan işlemler muhasebe hilesidir (Kaval, 2008, 79). Muhasebe hilesi, işlemlerin vergi ve muhasebe hukukuna aykırı olarak kaydedilmesi ve değiştirilmesi olarak ta tanımlanmaktadır (Oktar, 2009, 7-15). Ancak vergi kanunlarında muhasebe hilesi tanımlanmadığı için neyin muhasebe hilesi olarak kabul edileceği konusunda bir kavram kargaşası vardır. Bu kargaşanın ortadan kaldırılması için vergi kanunlarında muhasebe hilesinin tanımlanması önerilmektedirler. (Özkan ve Nas, 2009, 122). Bir başka görüşe göre, muhasebe hilesinden bahsedebilmek için, mevzuat ve muhasebe ilkelerine aykırılık yanında vergi kaçırma amacının da olması gerekir (Nazalı, 2009, 99, Akarca ve Şafak, 2011). SPK muhasebe hilesi ve hileli finansal raporlamayı, kasıtlı olarak finansal tablolarda olması gereken tutarların veya açıklamaların yer almaması veya yanlış beyan edilmesi suretiyle finansal tablo kullanıcılarının yanıltılması şeklinde tanımlamaktadır (SPK, 2006).

Literatürde önemli tartışma konularından biri de hangi işlemlerin muhasebe hilesi hangilerinin muhasebe manipülasyonu olarak değerlendirileceği üzerine olup bu konuda bir uzlaşma sağlanabilmiş değildir. Bazı görüşlere göre, bir işlemin muhasebe ilke ve standartlarına uygun bir şekilde yapılmaması muhasebe manipülasyonu, aykırı bir şekilde yapılması muhasebe hilesi olarak tanımlanmaktadır (Demir ve Bahadır, 2007, 105-106; Ocak ve Güçlü, 2014, 126). Bir diğer görüş ise muhasebe manipülasyonunu,

muhasebe ilke ve standartları içinde kalarak, şirketin performansının ve finansal yapısının olduğundan daha iyi gösterilmesi ve bu yolla şirket içi paydaşlara menfaat sağlanırken şirket dışı paydaşlara zarar verilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Akarca ve Şafak, 2011). Sonuç olarak her iki durumda da mali tablo kullanıcılarından bir şeyin gizlenmesi amaçlandığı için, teknik olarak bu ayırım yapılabiliyor olsa da etik olarak her iki durumunda kabul edilebilir olmadığı değerlendirilmektedir.

İşletmeler tarafından mevzuata ve muhasebe ilkelerine aykırı işlemlerin önlenmesinde muhasebe meslek mensupları ile denetçilerin hem mevzuat gereği hem de meslek etik ilkeleri gereği önemli sorumlulukları olduğu unutulmamalıdır. Çünkü VUK'un mükerrer 227'nci ve 3568 sayılı Kanununun 12/4. Maddesinde, muhasebe meslek mensuplarının muhasebe hilelerinden dolayı mükellefle birlikte müştereken ve müteselsilen sorumlu oldukları düzenlenmiştir (Özkan ve Nas, 2009, 123-24). Benzer şekilde, SPK Seri: X, No 22 Tebliğinde, Uluslararası Denetim Standartları 200, 240 ile SAS 82 ve 99 ile KGK tarafından yayınlanan BDS 240'ta da denetçinin finansal tabloların denetiminde hile ve usulsüzlüklerin önlenmesindeki sorumlulukları düzenlenmiştir. SAS 82'de, denetçilerden, denetimin her aşamasında hile amaçlı önemli yanlışlık riskinin olabileceğini göz önünde bulundurmaları istenirken SAS 99'da da, işletmelerden hileyi önleyebilmek için, dürüstlük ve etik kültür ortamının oluşturulması, hileyle mücadele politika ve araçlarının geliştirilmesi ve etkin bir gözetim sisteminin kurulması beklenmektedir (Selimoğlu v.d., 2015, 448-58). Bütün bu standart, denetim ve gözetim faaliyetlerine rağmen muhasebe hileleri yapılmakta ve yapılmaya da devam etmektedir. Bunların birçok yapılaş şekli olmakla beraber en yaygın olanları, kasti hatalar, kayıt dışı işlemler, zamanından önce ve sonra kayıt, belge sahtekarlığı ve hileli finansal raporlama v.b olarak belirtilebilir (Yardımcıoğlu v.d., 2014, 178-79; Bozkurt, 2009, 9, 143-44; Durmuş ve Oktay, 2008, 162-63, Selimoğlu v.d., 2015, 444-46; Çıtak, 2009, 18-20).

3. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Aloğlu (2005), 1990'lı yılların sonuna kadar bankaların gözetim ve denetimi konusunda yeteri kadar çalışma yapılmadığını, bu denetim eksikliğinin bir taraftan, bankaların kontrolsüz büyümelerine ve operasyonel risklerinin artmasına neden olurken diğer taraftan sürdürülebilir bir kar elde etme yerine daha çok kendi firmalarına kaynak aktarmaya odaklanmalarına neden olduğunu belirtmektedir. Çalışmada Aralık 1999-Aralık 2001 döneminde bankaların aktif ve pasif yapıları incelenmiş ve banka bilançolarındaki aşırı büyümeye dikkat çekilmiştir. Çalışmada Brezilya, Arjantin, Meksika gibi ülkelerle Türkiye'deki bankacılık krizleri karşılaştırılmış ve temel olarak kriz öncesinde uygulanan sabit kur politikası, hızlı bir şekilde artan kredi ve batık kredi hacimleri, aktif-pasif uyumsuzluğu, ani sermaye çıkışları, açık yabancı para pozisyonları ve yüksek enflasyonun krizlerde önemli etkilerinin olduğu belirtilmiştir. Arjantin ve Türkiye'de yaşanan krizlerin nedeninin finansal liberalizasyon değil liberalizasyona bağlı düzenlemelerin yapılmamasının neden olduğu iddia edilmektedir. Son olarak bankacılık krizlerine karşı yapılan düzenlemelere yer verilmiş ve bankacılık krizlerinin önlenmesi için, şeffaflığın artırılması, güvenli raporlar hazırlanması ve kamuya açıklanması, uluslararası standartlarla uyumlu risk yönetim ve ölçüm sistemlerinin kurulması, mevduatlara verilen tam garanti yerine sınırlı bir sigorta sisteminin getirilmesi önerilmektedir.

Bayraktar (2007) çalışmasında, Türkiye'de yaşanan muhasebe hileleri ile bu hilelerin, ülke ekonomisine, şirketlere ve muhasebe mesleğine olan etkilerini ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışmada, Türkiye'de muhasebe hilelerinin, 1990-2007 yılları arasında yoğunlaştığı ve vergi kaçırma, zimmet ve yolsuzlukların gizlenmesinin ön plana çıktığı belirtilmektedir. Muhasebe hilelerinin yapılmasında, belge sahtekarlığı, kayıt dışı işlemler ile sahte hesap yöntemlerinin kullanıldığı ve muhasebe hilelerinin faaliyet gösterilen sektör, işletme büyüklüğü ile halka açık olup olmamasına göre de değişiklik gösterdiği ulaşılan sonuçlar arasındadır. Banka yolsuzluk ve hileleri başlığı altında da Etibank, İmar Bankası, Bank Kapital, Emlakbank, Kentbank, Halkbank ve Pamukbank'ta yapılan usulsüzlük ve muhasebe hilelerine yer verilmiştir.

Kandemir (2016) tarafından yapılan çalışmada, muhasebenin yolsuzluk amaçlı kullanımı detaylı bir şekilde incelenmiş ve bu kapsamda 2000'li yıllardaki banka iflasları değerlendirilmiştir. Kandemir'e göre, muhasebe hilelerinin banka iflaslarında önemli rol oynamasında, finans sektörünün sahip olduğu risk faktörü nedeniyle hilekarlara önemli bir hile fırsatı sunmasının etkisi olmuştur. Kandemir, bankacılık sektöründe hile ile mücadele politikalarının çok açık ve etkin olmadığını belirtmektedir. Çalışmada, bankacılık sektöründe hile olgusu araştırılmış ve buradan hareketle TMSF'ye devredilen bankalardaki tespit edilen muhasebe hileleri ve buna neden olan faktörler değerlendirilmiş ve yapılan hilelerin ortak yönleri tespit edilerek mikro ve makro sonuçlara ulaşılması hedeflenmiştir. Özetle, yapılan hilelerde muhasebenin,

kişilik ve özün önceliği kavramlarının aksine, yönetimin istek ve çıkarlarına uygun, fakat diğer bütün paydaşların aleyhine kaydeden bir işleve sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Selçuk (2017) tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde, TMSF'ye devredilen bankalardan rastgele seçilmiş olan on tanesinde, bu bankaların iflas nedenleri ile yapılan hile ve usulsüzlükler incelenmiştir. Çalışma sonucunda, banka iflaslarındaki muhasebe hilelerinin genellikle kredi işlemlerinde olduğu, diğer hilelerinde bu hilelerle ilişkili olduğu, kredi müşterisi ile bankanın birlikte hareket ettiği sonucuna varılmıştır. Bu hilelerin yapılabilmesine neden olan faktörler, kanuni düzenlemelerin eksikliği, yapısal problemler ve zayıf denetim olarak belirtilmektedir.

Özçelik (2018) çalışmasında, muhasebe hilelerini vergi kaçırma açısından ele almış ve vergi idaresi tarafından alınan önlemleri incelemiştir. Çalışmada, Gelir İdaresi ve Vergi Denetim Kurulu Başkanlıklarının Faaliyet Raporları kullanılmış ve vergi kaçırma eylemlerine karşı geliştirilen risk analizine dayalı denetim teknikleri ile daha etkin bir denetim yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ayalp (2019) yüksek lisans tez çalışmasında, Türkiye'de ve dünyada yaşanan muhasebe skandallarını, yolsuzluk yapan şirketleri ve bankaları incelemiştir. Çalışmada öncelikle, muhasebe ve denetim mesleğinde etik konusuna yer verilmiş ve sonrasında da dünyada önemli etkileri olan ve hem denetime hem de sermaye piyasalarına olan güveni sarsan, Enron, Parmalat, Ahold gibi şirketlere ve bunların etkileri değerlendirilmiştir. Sonrasında, Türkiye, İngiltere ve Fransa'da hile denetim tekniklerine yer verilmiş ve ABD ile Avrupa Birliği'nde hile denetimi ile ilgili yapılan düzenlemeler incelenmiştir. Son bölümde ise, 1992-2015 yılları arasında BİST'te işlem gören şirketler ile bankaların batma nedenleri ve yapılan usulsüzlükler incelenmiştir. Bu kapsamda, yedi şirket ile dokuz bankadaki (İmar Bankası, Pamukbank, Egebank, Yurtbank, Esbank, Impexbank, Emlak Bank, Kentbank, Sümerbank) usulsüzlük ve hileler incelenmiştir.

4.TMSF'YE DEVREDİLEN BANKALARDA YAPILAN MEVZUATA AYKIRI İŞLEMLER VE MUHASEBE HİLELERİ

4.1.Bankalar Kanununa Aykırı İşlemler

Ekonomik krizlerin bankaların finansal yapıları üzerinde bozucu etkilerinin olduğu bilinmektedir. Bu anlamda 1994 krizinin Türk bankacılık sisteminde, bankaların aktif kalitesi, kredi geri dönüşleri, karlılık ve likiditeleri üzerinde önemli etkileri olmuştur. Egebank'ın TMSF'ye devrinde 1994 krizi ile birlikte Bankalar Kanunu'na aykırı olarak verilen hakim ortak kredileri ve Hazine tarafından talep edilen işlemlerin yerine getirilmemesi rol oynamıştır (Egebank, 2009, 29-30). Demirel Grubu, 3182 sayılı Kanunun bankaların devri için getirmiş olduğu Hazine onayından kaçınmak amacıyla, doğrudan bankayı devralmak yerine, bankanın ortağı olan şirketlerin hisselerini devralmış ve bu suretle bankanın sahibi olmuştur. Bu durum mevzuattaki boşlukların kötü niyetle kullanımı açısından iyi bir örnek olarak değerlendirilmelidir. Çünkü 3182 sayılı Kanunda bankaların dolaylı yollardan el değiştirmesini engelleyen bir hüküm bulunmamaktadır. Egebank ve Interbank'ın alımında mevzuat gereği hakim ortaklara kullandırılacak kredi sınırlarına aykırı olarak hakim ortaklara krediler kullandırılmış ve her iki banka da bu kredilerle, yani banka kaynakları kullanılarak alınmıştır (Egebank, 2009, 31-34, Interbank, 2009, 28-31). Banka kaynaklarının kullanılması ve yasal sınırların aşılması durumu hem Egebank hem de Interbank'ta TMSF'ye devir tarihine kadar devam etmiş ve hakim ortak kredileri için kanuni sınır yüzde 15 olması gerektiği halde Egebank'ta yüzde 53,3, Interbank'ta da yüzde 71,6 olmuştur. Ayrıca Egebank'ta öz kaynak açığı da 618 milyon TL olarak tespit edilmiştir (Egebank, 2009, 44, Interbank, 2009, 30). Interbank'ın Nergis Grubu'na devri için Çukurova Grubu ile yapılan protokole göre, Çukurova Grubu'nun Interbank'a olan (249 milyon ABD doları) borçları Nergis Grubu tarafından üstlenilmiştir. Bu protokolle Çukurova Grubu kredileri tasfiye edilmiş ve Nergis Grubu'nun borcu haline gelmiştir. Görüleceği üzere, bankanın devrine ilişkin bir para hareketi olmamış sadece bir muhasebe işlemi ile bankanın alacaklısı değişmiştir (Interbank, 2009, 30-31). Interbank'ın TMSF'ye devri itibarıyla, Nergis Grubu'na kullandırdığı nakdi ve gayrimenkul kredilerin toplamı yaklaşık 1,7 milyar ABD dolarıdır (Interbank, 2009, 41-42). Benzer şekilde hakim ortak kredilerinde mevzuata aykırı işlemlerin Bank Kapital, EGS Bank, Marmara Bank, Impexbank ve TYT Bank'ta da yapıldığı tespit edilmiştir. EGS Bank'ta ayrıca Finansal Kiralama Kanunu'nun, grup şirketleri ile şirket ortak ve yöneticilerine yapılacak kiralama ile ilgili sınırlamalarına aykırı işlemler de yapılmıştır. Bu örneklerden de görüleceği üzere, TMSF'ye devredilen bankalarda hakim ortak kredileri ile bankaların istismar edilmesi ve mevzuata aykırı işlemler hemen hemen hepsinde uygulanan ortak bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır (Bank Kapital, 2009, 27-30; EGS Bank, 2009, 92-95; Marmara Bank, Impexbank, Kıbrıs Kredi Bankası, TYT Bank, 2009, 23-27; Marmara Bank, Impexbank, Kıbrıs Kredi Bankası, TYT Bank, 2009, 29-32; Marmarabank, Impexbank, Kıbrıs

Yatırım Bankası, TYT Bank, 2009, 28-30). İlginç bir şekilde BYM tarafından yapılan denetimlerde mevzuata aykırı bu işlemlerin tespit edilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması yönünde talepte bulunulmasına rağmen bu tedbirlerin alınmadığı ve Hazine tarafından da etkin bir idari yaptırım uygulanmadığı görülmektedir.

Mevzuata aykırı bir başka işlem olarak, Interbank'ın satın alınmasına ait herhangi bir sözleşmenin olmamasını verebiliriz. BYM tarafından bu satın almaya ilişkin sözleşmenin ibrazı istenmiş olmasına rağmen böyle bir sözleşme ibraz edilmemiştir. Maalesef bankanın devri aşamasında yürürlükte olan mevzuatta, banka alım satım sözleşmelerinin kamu makamlarına ibrazını zorunlu kılan bir hüküm olmamasından kaynaklı hukuki boşluk bu işlemde kullanılmıştır (Interbank, 2009, 45).

TMSF'ye devredilen bankalarda, Bankalar Kanunu'na aykırı olarak banka sermayesinin artırılmasında back to back kredilerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu kredi ilişkisinde banka sermaye artışında kullanılacak tutarı off-shore bankalara aktarmakta ve bu tutarlar off-shore bankalar arasında dolaştırıldıktan sonra hakim ortak veya grup şirketlerine kredi olarak kullandırılmakta ve sonrasında bu krediler bankanın sermaye artışında kullanılmaktadır. Kentbank'ın iştirak edinimlerinde ve grup şirketlerle kredi ilişkilerinde 3182 ve 4389 sayılı Kanunların sermaye yeterlilik rasyolarına aykırı hareket ettiği ve yurtdışı ortaklık kurulmasında da BDDK'dan izin alınması kuralına uymadığı görülmüştür (Kentbank, 2009, 26-28). Sümerbank'ta farklı bir durum ortaya çıkmış ve bankanın görünürdeki sahibi ile bankanın gizli ortakları arasındaki ilişki bir sözleşme ile gizlenerek Bankalar Kanunu'na aykırı hareket edilmiştir. Bu gizli sözleşme ile bankanın yüzde 50'si karşılığı alınan tutar bankanın alış bedelinin yüzde 50'sinin ödenmesinde kullanılmıştır. Bu gizli anlaşma 3182 sayılı Kanunun 5/3 maddesine göre banka sermayesinin yüzde 5 ve daha fazlasını temsil eden payların edinilmesi veya bir ortağa ait payların yüze 5, 10, 20, 33 ve 50'sini aşması durumunda Hazine izni alınmasını gerektirmekte ve bu izin alınmadığı içinde Kanuna aykırılık taşımaktadır. Bu nedenle Kanuna aykırı bu pay devirleri pay defterine işlenmemiş ve gizli anlaşma yapan kişiler banka ortağı olamamışlardır. Bu pay alımları için Sümerbank'tan kullanılan krediler Hayyam Garipoğlu tarafından üstlenilmiş ve böylece Sümerbank'ın alımı için gereken para, banka kaynakları kullanılmak suretiyle elde edilmiştir. Benzer bir durumda Impexbank'ta yaşanmış ve bankanın alımı için, banka tarafından KKTC'de kurulu beş şirkete kredi kullandırılmış ve bu krediler dolaylı olarak banka hakim ortaklarına aktarılarak bankanın hisse devir bedeli ödenmiştir. Impexbank'ta 3182 sayılı Kanuna aykırı bir diğer konuda yönetim kurulu üyeleri ile banka yöneticilerinin Kanunda sayılan şartları taşımamalarıdır (Sümerbank, 2009, 27, Marmara Bank, Impexbank, Kıbrıs Kredi Bankası, TYT Bank, 2009, 23-26). Türkiye'deki batık bankalar arasında en ilginç ve en fazla etki oluşturan bankalardan biri kuşkusuz ki İmar Bankası'dır. BYM tarafından yapılan denetimlerde, gruba kullandırılan kredilerin teminatsız olduğu, İmar Off-Shore'un grubu finanse etmek amacıyla kullanıldığı, kredilerin faiz tahsilatlarının yapılmadığı, sermaye yeterlilik rasyosunun yasal sınırların altında olduğu ve tüm yetkilerin yönetim kurulunda toplandığı ve yetki devri yapılmadığı tespit edilmiştir (İmar Bankası, 2009, 33-37). Bunun yanında, Uzan ailesi mevzuattaki hukuki ve cezai sorumluluktan kurtulmak için bankadaki hisselerini geriye dönük olarak grup çalışanları veya şirketleri üzerine devrederek hisse oranlarını yüzde 10'un altına düşürmüşler ve aynı işlemleri Telsim'de de yapmışlardır (İmar Bankası, 2009, 37-41).

Bu mevzuat eksikliklerinin yanında, yapılan tespit ve tavsiyelere rağmen çeşitli siyasi ve ekonomik gerekçelerle bankalara yaptırım uygulamasındaki gecikmelerin batık bankalar sürecinde önemli etkisi olmuştur. Örneğin İktisat Bankası'nda, 1997-1998-2000 yıllarında yapılan denetimlerde, bankanın Hazine talimatlarına uymadığı, mevzuata aykırı olarak grup firmalarını finanse ettiği, banka kaynaklarının grubun kontrolündeki KKTC'de bulunan Trade Deposit Bank'ta tutulduğu ve bankanın ciddi anlamda açık pozisyon riskinin olduğu belirtilmesine rağmen yakın izlemeye alınmamıştır (İktisat Bankası, 2009, 27-29). İktisat Bankası ile ilgili bir önlem alınmadığı gibi, Özelleştirme Yüksek Kurulu tarafından Etibank'ın Nergis ve Medya Gruplarına devrine de izin verilmiştir. Interbank'ın TMSF'ye devri öncesinde Etibank ortakları arasında hisse devri yapıldığına dair basında çıkan haberler üzerine BYM tarafından yapılan incelemelerde, geriye dönük fiktif hisse devirleri yapıldığı, Hazine onaylarının olmadığı ve bu nedenle devrin hükümsüz olduğu tespit edilmiştir. Bu tespit üzerine, hisse devirlerinin pay defterine işlenmemesi ve Interbank'ın 4389 sayılı Kanuna göre TMSF'ye devredilmesinden dolayı, banka kurucu ortaklarında aranan şartları taşımadığı, bu nedenle Etibank'taki hisselerinin temettü hariç ortaklık haklarının TMSF'ye devredilmesi gerektiği belirtilmiş ancak bu işlemler de gerçekleşmemiştir (Etibank, 2009, 35-37). Görüleceği üzere, hem 3182 hem de 4389 sayılı Bankalar Kanunu'na aykırı işlemler BYM raporları ile tespit edilmiş olmasına ve Hazine taleplerine rağmen siyasi ve ekonomik gerekçelerle gerekli tedbirlerin alınmaması sorunu derinleştirmiş ve kronik hale getirmiştir.

TMSF'ye devredilen bankalar arasında Demirbank ayrıca değerlendirilmesi gereken bir vak'adır. Çünkü gerek finansal yapısı ve gerekse uluslararası kredi derecelendirmeleri açısından Türk bankacılık sistemindeki en iyi bankalardan biriyken 22 Kasım 2000- 6 Aralık 2000) bir operasyon sonucunda, 5 milyar ABD doları DİBS varlığına karşılık 444 milyon TL'lik zararlar haric ortaklık hakları TMSF'ye devredilmiştir. (Demirbank-Ulusal Bank, 2009, 26-33). Demirbank'ın TMSF'ye devri banka kaynaklarının hakim ortak tarafından istismarı değil, IMF ile yapılan Stand-by anlaşması gereği uygulanan sabit kur- düşük faiz politikasının sonucunda yabancı yatırımcının piyasadan çekilmesi nedeniyle 22 Kasım 2000'de başlayan kriz nedeniyle aşırı faiz artışları sonucunda elindeki menkul kıymetlerin getirisinin piyasa faiz oranı altında kalmasından kaynaklanan zarardır. Ancak bankanın sahip olduğu menkul kıymet portföyü ile zarar mukayese edildiğinde bankanın bu zarara rağmen elinde bulunan portföyün Hazine veya kamu bankaları tarafından devralınmak suretiyle yaşatılması sağlanabilirdi. Nitekim bankanın hem TMSF'ye devri hem de HSBC'ye satışına yönelik olarak hakim ortaklar tarafından açılan iptal davaları sonucunda devir ve satış kararlarının iptali yönünde kararlar verilmiştir. Ancak bu iptal kararlarına rağmen hukuki ve fiili imkansızlık gerekçesi ile Demirbank'ın iadesi mümkün olmamıştır (Demirbank-Ulusal Bank, 2009, 81-84). Benzer durum aynı gruba bağlı Ulusal Bank'ta da yaşanmış ve banka elindeki 1,1 milyar TL DİBS varlığına karşılık 475 milyon TL zararlar, 28 Şubat 2001'de TMSF'ye devredilmiştir. Zararın oluşmasında, yüzde 34'lük portföy getirisine karşılık yüzde 198'lik fonlama maliyeti etkili olmuştur (Demirbank-Ulusal Bank, 2009, 23-28).

1994-2003 arasında TMSF'ye devredilen bankalarda, banka kaynaklarının istismar edilmesinde, doğrudan veya dolaylı olarak mevzuata aykırı hareket edildiği görülmektedir. Bu aykırılıklar BYM veya Banka Müfettişleri tarafından tespit edilmesine rağmen gerekli önlemlerin zamanında alınmaması hem batık bankalar krizini derinleştirmiş hem de kamuya olan mali ve sosyal yükün artmasına neden olmuştur.

4.2. Bazı İşlemlerin Kayda Alınmaması Yoluyla Yapılan Muhasebe Hileleri

TMSF'ye devredilen bankalarda yapılan denetimlerde bazı işlemlerin gizlenmesi amacıyla kayıtlara alınmadığı tespit edilmiştir. Muhasebenin temel kavramlarından biri olan "tarafsızlık ve belgelendirme" kavramı gereği her bir işlemin kayıtlara alınması ve belgeye dayandırılması gerekir. Çünkü kayıtlara alma yani kaydetme muhasebenin temel fonksiyonlarından biridir (Çetiner, 2009, 7,15). Aşağıda kayıt dışı bırakılan işlemlerle ilgili örneklere yer verilmiştir.

Egebank'ta yapılan denetimlerde, bankanın Demirel Grubu'na devri sırasında verilen 31,5 milyon ABD doları tutarındaki aval ve bono ile Grup şirketlerinin kredileri karşılığında verilen kefaletler ile bankanın eski ortakları lehine verilen 23 milyon ABD doları tutarındaki avaller muhasebe kayıtlarına alınmayarak gizlenmiştir (Egebank,2009, 37-40, 73-74). Benzer şekilde Çukurova Grubu'nun İnterbank'a olan borçlarının Nergis Grubu tarafından devralınmasına ilişkin olarak yapılan "alacağın temlik sözleşmesi" de İnterbank'ın muhasebe kayıtlarına alınmamıştır (İnterbank, 2009, 55). Böylece bazı işlemler kayıt dışı bırakılmak suretiyle mevzuattan kaynaklanan sınırlamalar usulsüz bir şekilde aşılmaktadır.

Banka devir ve birleşmelerinde de bazı işlemlerin kayıt dışı bırakıldığı tespit edilmiş olup buna en iyi örnek Trade Deposit Bank ile İktisat Bankası birleşmesidir. Bu birleşmeye ilişkin sözleşme ekinde, devir kayıtlarına esas bir devir bilançosu, mizanı, onaylı kredi ve mevduat listelerinin olmadığı imzasız ve kaşesiz listeler üzerinden sözlü talimatlar ile muhasebe kayıtlarının yapıldığı görülmüştür. Ayrıca bu iki banka arasında bir iştirak ilişkisi de olmadığı için konsolide edilme zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu zorunluluğun olmaması mevzuattan kaynaklanan yabancı para net pozisyonları ve sermaye yeterlilik rasyolarından kaçınmalarına imkan vermiş ve bu yolla grup kredilerinin mali bünye üzerindeki etkileri de gizlenmiştir (İktisat Bankası, 2009, 40-41). İktisat Bankası'nın TMSF'ye devri sonrasında yapılan denetimlerde, 430 parçalık bir tablo koleksiyonu ile 85 parçalık çini koleksiyonu tespit edilmiştir. Ancak bu tespitlerle banka envanter kayıtları arasında bir mutabakat sağlanamamış, yani envanterdeki bazı varlıklar kayıt dışı bırakılmıştır (İktisat Bankası, 2009, 69-70).

Hakim ortak ve grup şirketlerin bankaya olan borçlarının gizlenmesinde usulsüz kayıtlarla, kredilerin kime ve ne kadar kullandırıldığına anlaşılmasını zorlaştırmak, vadesinde tahsil edilmeyen kredileri fiktif olarak yeni kredilerle kapatmak, birikmiş faiz borçlarını silmek, döviz cinsi kredileri kredi kullanım tarihindeki kurlar üzerinden kapatmak, bu kurlar üzerinden TL krediye dönüştürmek gibi yöntemlerin kullanıldığı görülmüştür. Bunların dışında yapılan işlemlerin gizlenmesinde "aracı hesap"lar da kullanılmıştır. Örneğin, bu yolla Kentbank üzerinden Süzer Grubu'na uzun süreli paralar verilmiş ve faiz alınmadan aracı hesaplar kapatılmış ve faiz alacağı kayıtlarda gösterilmemiştir (İktisat Bankası, 2009, 91, Yurtbank, 2009, 34-36, Kentbank, 2009, 36-37). Sümerbank'ta yapılan denetimlerde de, 77,1 milyon ABD

dolarına alınan Eurobondların UBS / London'a rehin olarak verildiği ve daha sonra ters repo işlemleri yoluyla Garipoğlu Grubu ve Sümerbank iştiraklerine kullandırılan 61 milyon ABD doları kredinin kayıt dışı bırakıldığı ve muhasebe kayıtlarına alınmayarak gizlendiği tespit edilmiştir. (Sümerbank, 2009, 38-40). Marmara Bank'ta hakim ortaklara verilen kredilerin gizlenmesinde Tek Düzen Hesap Planına aykırı olarak ilişkili taraf işlemlerinden kredi alacakları hesabı yerine "mali kesime verilen krediler" hesabının kullanıldığı görülmüştür. Bunun yanında, fiilen olmadığı halde DİBS ve Hazine Bonolarının emanet portföyünde kayıt altına alındığı, mevduat sigorta güvencesinden yararlanmak için fiktif olarak 9.534 adet hesap açılarak bu hesaplar adına 1,1 milyon TL alacak oluşturulduğu tespit edilmiştir. (Marmara Bank, Impexbank, Kıbrıs Kredi Bankası, TYT Bank, 2009, 31, 35-37). Bu fiktif hesaplarla bankanın sorumluluğunda olması gereken yükümlülükler hileli bir şekilde sigorta kapsamına alınmaktadır.

Bazı bankalarda sermaye artışları ile ilgili tutarlar bloke hesaplarda tutulmak suretiyle, muhasebe kayıtları açısından banka kaynağı gibi gösterilmiş ancak bunlar serbest nakit haline gelmediği için bankanın likidite ihtiyacının giderilmesinde beklenen faydayı sağlamamıştır. Buna örnek olarak, Impexbank'ın sermaye artışlarında kullanmak üzere Yapı Kredi Bankası'na bloke etmiş olduğu tutar verilebilir (Marmara Bank, Impexbank, Kıbrıs Kredi Bankası, TYT Bank, 2009, 29-32). Lapis Grubu tarafından, Dışbank'ın alımında da banka kaynakları kullanılmış ve bu işlem de muhasebe kayıtları ile gizlenmiştir. Bunun için, TYT Bank kayıtlarında bankanın alış bedeline ilişkin tutar Lapis Holding'den gelmiş gibi fiktif bir kayıt yapılmış ve aktifte oluşan bu tutarı dengelemek içinde yurtdışı iki bankaya depo yapılmış gibi yeni bir fiktif kayıtla gizlenmiştir. Grup kredilerinin, krediler hesabı yerine "geçici hesaplar" da izlendiği ve Türkiye'de kredibilitesi olmayan firmalar adına ve bu firmaların haberi olmadan yabancı bankalardan krediler kullanıldığı, bu kredilerin sahte havale evrak ve kayıtları ile grubun yurtdışı firmasına aktarıldığı tespit edilmiş ve bu işlemler muhasebe kayıtları ile gizlenmiştir (Marmara Bank, Impexbank, Kıbrıs Kredi Bankası, TYT Bank, 2009, 30-33).

Bilgi işlem sistemlerine müdahale yoluyla muhasebe bilgilerinin gizlenmesine yönelik en önemli örnek kuşkusuz ki İmar Bankası'dır. Bu amaçla, İmar Bankası için Merkez Yatırım tarafından geliştirilen sistemlerle muhasebe dosyalarını silmek, değiştirmek, bazı hesapların bakiyelerinin yasal defter ve mali tablolarda yer almasını engellemek, yeni muavin defter üretmek ve mizan programına bazı kısıtlar koymak mümkün olmuştur. Böylece sistemsel olarak, yasal defter ve mali tablolar banka hakim ortakları veya çok kısıtlı sayıdaki banka yöneticisinin istediği şekilde ve yanıltıcı bir şekilde düzenlenebilmiştir. Yapılan denetimlerde sistemin işleyişi ile ilgili yapılan tespitler aşağıdaki gibidir.

- şubelerde işlem yapanların muhasebe sistemine doğrudan erişim hakkının bulunmadığı, bunların işlemlerini terminallerde bulunan menüleri kullanarak girdiği,
- banka sistem ve organizasyonunu çok kısıtlı sayıdaki kişinin bildiği ve ancak bunların sisteme erişim imkanının olduğu,
- şubelerdeki bankacılık işlemlerinin kayıtlara doğru bir şekilde aktarıldığı,
- şubelerdeki işlemlere bir özel işlem ekranı ile genel müdürlük tarafından müdahale edilebildiği ve kayıtların değiştirilebildiği,
- şube teftişlerine giden müfettişlere gerçek muavin kayıtlarının verildiği ve bu yolla sistemsel olarak yapılan hilelerin tespit edilmesinin engellendiği,
- özel işlem ekranı üzerinden ödenmesi gereken vergilere müdahale edildiği ve vergilerin olması gereken şekilde değil, istenilen şekilde beyan edildiği,
- Hazine bonusu ve devlet tahvili satışları ve geri alım işlemlerine ilişkin muhasebe kayıtları üzerinde oynandığı, bu menkul kıymetlerin satıldığı halde kayıtlardan düşülmediği, İMKB'ye tescil ettirilmek üzere bildirilmediği,
- Bankanın yetkili mercilere gönderdiği ve kamuya açıkladığı mali tablo ve raporlamaların özel işlem ekranı üzerinde yapılan çeşitli düzeltmelerden sonra hazırlandığı ve paylaşıldığı tespit edilmiştir (İmar Bankası, 2009, 41-45; Topaloğlu ve Karakozak, 2018, 470).

Görüleceği üzere, oluşturulan özel bir sistem aracılığıyla, her türlü muhasebe işlemine müdahale edilebilmekte ve yapılan işlemler gizlenerek manipüle edilebilmektedir. TMSF'ye devredilen diğer bankaların hiçbirinde bazı işlemlerin kayıt dışı bırakılması ya da manipüle edilmesinde bu derecede ileri bir sisteme rastlanmamıştır. Marmara Bank'ta geçmişe dönük işlemler tamamen yok edilmiş, ancak 1 Aralık 1993 - 20 Nisan 1994 tarihleri arasındaki kayıtlara ulaşılabilmektedir. Kıbrıs Kredi Bankası İstanbul Şubesinde de muhasebe kayıtlarına ilişkin sistem TMSF'ye devredilmemiş ve tüm denetimler eldeki belgeler üzerinden yapılmak zorunda kalmıştır (Marmara Bank, Impexbank, Kıbrıs Kredi Bankası, TYT Bank, 2009, 46;

Marmara Bank, Impexbank, Kıbrıs Kredi Bankası, TYT Bank, 2009, 34-35). Bu durumlar hem çözümleme sürecini uzatmış hem de ulaşılabilen verilerin doğruluğu konusunda tereddütler oluşturmuştur.

4.3. Para ve Varlık Hareketlerinin Gizlenmesine Yönelik Hileler

TMSF'ye devredilen bankalarda para ve varlık hareketlerini gizlemeye yönelik olarak farklı yöntemlerin kullanıldığı görülmüştür. Bu yöntemlerden en yaygın olanı, kullanılan kredilerin nakit olarak çekilmesi yoluyla paranın izinin kaybettirilmesidir (Egebank, 2009, 50-52). Bir diğer yöntem varlık devirleri ve uzun süreli gayrimenkul kiralalamalarıdır. Dolmabahçe Turizm ve Som Otelcilik hisselerinin hemen devir öncesinde Hollanda'da kurulan bir şirkete devri ile Süzer Plaza'daki bazı yerlerin uzun süreli kiraya verilmesi buna örnek olarak verilebilir. Hollanda'da kurulan şirketlerin sermayeleri yapıları ve hissedarlarının vergi cenneti olarak bilinen yerlerde olmaları dikkate alındığında, bu varlık devirlerinin fiktif olduğu ve işlemleri karmaşık hale getirerek gizlemek amacıyla yapıldığı kanaatini güçlendirmektedir. Gayrimenkullerin uzun süreli sözleşmelerle kiraya verilmesiyle de varlık üzerindeki zilyetlik hakkı devredilmekte ve böylece varlık üzerindeki tasarruf hakkının kullanılması engellenmeye çalışılmaktadır (Kentbank, 2009, 30-34). Para hareketlerini gizlemeye yönelik işlemlerden biri de emanet hesapların kullanılmasıdır. Bu işlemde emanet hesabında duran para, emanet verilen banka tarafından grup şirketleri veya hakim ortaklara doğrudan ya da dolaylı olarak aktarılmış olmasına rağmen, bu işlemlere ilişkin muhasebe kayıtları yapılmadığı için banka kayıtlarında sanki böyle bir tutar varmış gibi görünmektedir. Örneğin Sümerbank kayıtlarında emanet hesabında görülen 30 milyon ABD doları Eurobond'un serbest yani kullanılabilir olmadığı, bu tutarlardan bir kısmının Sümerbank'ın sermaye artışında kullanıldığı yapılan denetimlerde ortaya çıkarılmıştır (Sümerbank, 2009, 28-30). Impexbank tarafından KKTC'de kurulu bir bankanın hisselerinin alınmasında kullanılan parayı gizlemek için kredi yöntemi kullanılmış ve KKTC'de beş firmaya kullandırılan krediler dolaylı yollardan hakim ortaklara aktarılmış ve sonrasında da bankanın alımında kullanılmıştır (Marmara Bank, Impexbank, Kıbrıs Kredi Bankası, TYT Bank, 2009, 29-32). Kanal 6'nın Garipoğlu Grubu tarafından alınmasında off-shore yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Bunun için gerekli tutar Sümerbank tarafından off-shore hesaplara aktarılmış ve buradan da paravan şirketler arasında dolaştırıldıktan sonra Grubun paravan şirketine aktarılmış ve Kanal 6 satın alınmıştır (Sümerbank, 2009, 38-40).

İmar Bankası'nda sadece para hareketlerinin değil bütün bankacılık işlemlerinin gizlenmesi amaçlanmış ve bu nedenle banka kayıtlarının yer aldığı ana belleğe ait diskler sökülmüş ve bu disklerdeki bilgilerin büyük bir kısmı geri getirilememiştir. Bundan dolayı bankanın gerçek durumunu tespiti yarayacak hesap ve işlem bilgileri, mizan, banka bilançosu ile para hareketlerine ilişkin bilgilere ulaşılamamıştır (İmar Bankası, 2009, 47-49). Bu nedenle mudilerden belge toplanmaya başlanmış ve yapılan denetimlerde bazı işlemlerin kayıt dışı bırakıldığı veya eksik beyan edilerek gerçek mevduat tutarının kamu otoritelerinden gizlendiği tespit edilmiştir. Nihayet yapılan çalışmalar sonucunda, Merkez Bankasına bildirilen 754 milyon TL'lik mevduatın 8,1 milyar TL olduğu görülmüştür (İmar Bankası, 2009, 54-55). Özetle, kurulan bir özel sistemle, Merkez Bankasına bildirilen tutarın yaklaşık 10 katı bir mevduat kayıtlarda gizlenmiş ve bu sistem bankanın TMSF'ye devrine kadar tespit edilememiş ve devir sonrasında da tam anlamıyla çözülememiştir. Uzan Grubu şirketleri ile ilişkili kişilere çeşitli muhasebe hileleri ile 750 milyon ABD doları ve 18,7 milyon Euro tutarındaki banka kaynağı aktarılmıştır. Bu işlemlerin anlaşılmasını zorlaştırmak için swift mesajlarında "." simgesi kullanılmış ve bu yolla işlemler gizlenmiştir (İmar Bankası, 2009, 65). Para hareketlerini gizlemek için kullanılan yöntemlerden biri de geriye dönük işlemlerdir. Örneğin Trade Deposit Bank'ın tasfiye işlemlerinden sonra, Trade Deposit Bank'ın İktisat Bankasındaki hesabından 1,7 milyon ABD doları başka bir hesaba aktarılmış ve bu açık grup kredilerine faiz işletilerek kapatılmıştır (İktisat Bankası, 2009, 44).

4.4. Kredi Hesaplarında Yapılan Usulsüzlük ve Hileler

Kredilerle ilgili yapılan denetimlerde tespit edilen en yaygın mevzuata aykırılık ve muhasebe hileleri arasında sorunlu kredilerin normal krediler arasında izlenmesi, kredi kullanımlarında gerekli risk analizlerinin yapılmaması ile banka riskinin hakim ortaklar ile birkaç şirket üzerinde yoğunlaşması yer almaktadır. Bunların yanında, mevzuattan kaynaklanan grup şirketler ile ilgili kredi sınırlamalarını aşmak için de back to back kredi yöntemi kullanılmıştır. Bu işlemlerin tutarı Egebank'ta 103 milyon ABD doları ve 5 milyon Alman Markı, İktisat Bankası'nda 50 milyon TL, Yurtbank'ta 56 milyon TL ve Bank Ekspres'te 122 milyon ABD doları ve 10,8 milyon TL'dir. Yaşarbank, Esbank, Sümerbank ve Interbank'ta back to back kredi işlemleri yapan bankalar arasındadır (Egebank, 2009, 50-52; İktisat Bankası, 2009, 54-55; Yurtbank, 2009, 39-

42; Bank Ekspres, 2009, 33-34, Yaşarbank, Sitebank, Tarişbank, 2009, 33; Esbank, 2009, 34-35, Sümerbank, 2009, 36-38; Interbank, 2009, 32-36).

Hakim ortak ve grup şirketlerine kredi kullandırılmasında önemli araçlardan biri de off-shore bankalardır. Bu bankalar her ne kadar yurtdışı banka olarak görülseler de gerçekte bankanın merkez şubesindeki bir hesaptan ibarettirler. Çünkü sistem, bu bankalar adına ana banka tarafından toplanan mevduatların, off-shore bankanın merkez şubesindeki hesabına virman edilmesi şeklinde işlemektedir. Sonrasında bu tutarlar grup şirketlere doğrudan veya dolaylı krediler yoluyla aktarılmaktadır. Bu yolla Egebank Off-shore üzerinden Demirel Grubuna 73 milyon, Efektifbank Off-shore üzerinden Garipoğlu Grubuna 60 milyon ABD doları kredi kullandırılmıştır. Benzer işlemlerin Yurtbank, Bank Kapital ve Kentbank'ta da yapıldığı tespit edilmiştir (Egebank, 2009, 50-52; Yurtbank, 2009, 34-36; Bank Kapital, 2009, 36-41; Kentbank, 2009, 36-37; Sümerbank, 2009, 36-38).

Interbank'ta yapılan denetimlerde, Hazine tarafından gruba yeni kredi kullandırılmaması şeklindeki uyarılara, kredi kullanımlarını durdurmak şeklinde değil de kredi limitlerini dondurmak suretiyle karşılık verdiği tespit edilmiştir. Bu yolla belirlenen limite ulaşana kadar kredi vermeye devam edilmiş ve limitlerin yeterli olmadığı durumlarda yüksek bedelle iştirak alımları yapılmak suretiyle gruba kaynak aktarılmaya devam edilmiştir. Böylece, aktifte krediler kalemi ile oynamak yerine bankalar, iştirakler ve diğer aktif kalemlerde oynamalar yapılmış ve hesaben kurallara uygun hareket edildiği gösterilmeye çalışılarak mevzuata ve muhasebe ilkelerine aykırı hareket edilmiştir (Interbank, 2009, 32-36).

Hakim ortaklar tarafından banka alımlarını veya bankanın sermaye artışlarını mevzuata aykırı bir biçimde finanse etmek için başvuru yöntemlerinden biri de grubun bankasından veya diğer bankalardan kredi kullanmaktır. Örneğin Trade Deposit Bank'ın kuruluş sermayesi için İktisat Bankası tarafından grup şirketlerinden birine kullandırılan kredi ile EGS Holding ve EGS Bank sermaye artışlarında bazı şirketlere kullandırılan krediler bu kapsamdadır. Bu krediler çeşitli şirketlerin hesaplarında dolandırıldıktan sonra bir üçüncü şahıs veya şirket hesabına aktarılmakta ve buradanda hakim ortak veya şirkete aktararak kullanım amacına uygun hale getirilmektedir. EGS Bank'ta bu kapsamda yapılan işlem 21 milyon TL olup bu tutarı kapatmak için EGS Holding hisseleri EGS Bank tarafından yüksek bedelle alınmış ve banka 39 milyon TL zarara uğratılmıştır. Etibank'ın devri için Özelleştirme İdaresine ödenen tutarın bir kısmı yine Etibank tarafından açılan kredilerle ödenmiştir. Bank Ekspres'in alınmasında, Garanti Bankası'ndan kullanılan 60 milyon kredi ve 6 milyon ABD doları teminat mektubu karşılığında Banka hisselerinin yüzde 61,1 mevzuata aykırı olarak rehin verilmiştir (İktisat Bankası, 2009, 36-40; EGS Bank, 2009, 37- 39; Etibank, 2009, 50; Bank Ekspres, 2009, 31-32).

1994-2003 arasında TMSF'ye devredilen bankaların mevzuat engellerini aşmak için kullandıkları yöntemlerden biri de yurtiçi ve yurtdışı bankalara yapılan depolar karşılığında kullanılan kredilerdir. Bu kapsamda kullanılan kredilerin tutarı, Etibank'ta 17 milyon ABD doları ve 5,5 Milyon Alman Markı, Yurtbank'ta 12 milyon, Bank Ekspres'te 128 milyon, TYT Bank'ta 20 milyon ABD doları ve Esbank'ta 333 milyon TL'dir. Depolar bazı durumlarda zararının gizlenmesi amacıyla da kullanılmıştır. Yaşarbank'ta mutabakat farkı olarak kayıtlara alınan 8 milyon Alman marklık tutarın aslında Yaşarbank GMBH'nin zararını gizlemek için yapılan depolar olduğu denetimler sırasında tespit edilmiştir (Etibank, 2009, 49-50; Yurtbank, 2009, 39-42; Bank Ekspres, 2009, 33; Esbank, 2009, 32-35; Yaşarbank, Sitebank, Tarişbank, 2009, 34; Marmara Bank, Impexbank, Kıbrıs Kredi Bankası, TYT Bank, 2009, 28-30). Depolar bankanın döviz pozisyon açığının yasal sınırlarda tutulması içinde kullanılmıştır. Bayındırbank'ın bağlı ortaklığı Altima Financial Services'le yaptığı 72,4 milyon TL'lik işlem bu kapsamdadır (Bayındırbank, 2009, 27-30).

TMSF'ye devredilen bankalar arasında mevzuata uygun krediler kullandırmasına rağmen mali yapısı bozulan bankalar da vardır. Türk Ticaret Bankası tarafından Sümer Holding ve bağlı kuruluşlarına kullandırılan KİT kredileri ile Tarişbank'ın zayıf risk yönetimi yapısı nedeniyle kredi riskini yönetememesi buna örnek olarak verilebilir (Türk Ticaret Bankası, 2009, 29-33; Yaşarbank, Sitebank, Tarişbank, 2009, 29-31).

Banka kaynaklarının istismar yöntemlerinden biri de paravan şirketlerdir. Bu şirketler özellikle Panama, Virgin gibi vergi cennetlerinde kurulmuşlardır. Örneğin Lapis Grubu'nun bu amaçla kurduğu 17 şirkete TYT Bank'tan, 8,1 milyon Alman markı ve 57,2 milyon ABD doları kredi kullandırılmıştır. Bu krediler, üçüncü şahıs firmalarına kullandırılan kredilerin anapara, faiz ve komisyon ödemelerinin kapatılmasında, Dışbank'ın satın alınmasında ve TYT Bank'ın fiktif olarak sermaye artışında kullanılmıştır. Uzan Grubu'da aynı amaçla Uzan Grubu çalışanlarından oluşan kişilere şirketler kurduğunu. Ayrıca yapılan denetimlerde bu şirketlerin ortaklarına tarih ve devralan kısımları boş bırakılmış hisse devir sözleşmelerinin imzalandığı ve şirketlerin tescil ettirilmiş adresleri ile yönetildikleri yerlerin farklı olduğu görülmüştür (Egebank, 2009, 58-60, 129-30; Marmara Bank, Impexbank, Kıbrıs Kredi Bankası, TYT Bank,

2009, 28-30; İmar Bankası, 2009, 63-64). Paravan şirketler üzerinden kurulan kredi ilişkilerinde, bu şirketler kredinin gerçek borçlusu değil aracısı konumundadırlar. Yapılan anlaşma gereği, kredi tutarını hakim ortak veya grup şirketlerine aktarmakta ve komisyonlarını almaktadırlar.

TMSF'ye devredilen bankalar arasında İmar Bankası başlı başına bir örnek olay olarak incelenmesi gerekir. İmar Bankası'nın TMSF'ye devir tarihi itibarıyla kullandırmış olduğu nakdi kredilerin tamamının Uzan Grubuna ve ağırlıklı olarak İmar Off-Shore üzerinden kullandırıldığı görülmektedir. İmar Off-Shore üzerinden gruba aktarılan kaynakların bir kısmı grubun yasal defter ve mali tablolarında hiç gösterilmemiş bir kısmı ise İmar Off-Shore kredisi olarak gösterilmiştir. İmar Off-Shore'dan alacaklar, buraya yapılan depolar ve bağlı şirketlerden elde edilen gelirler bir havuz mantığıyla çalıştırılmış ve bu yolla bankadan aktarılan kaynakların tespiti zorlaştırılmıştır. İmar Off-Shore hesaplarına da oluşturulan sistemle manuel müdahale edilerek alacaklar kaydi olarak azaltılabilmekte bunun yapılamaması durumunda, Bankanın İmar Off-Shore'a olan borçları aynı şekilde kaydi olarak artırılmaktadır. İmar Off-Shore üzerinden Uzan Grubu'na kullandırılan kredilerin kayıtlı tutarı 719 milyon ABD doları olarak görünmesine rağmen, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün çalışmasına göre bu tutar 1,7 milyar ABD doları, 208 milyon Euro ve 564 bin TL'dir (İmar Bankası, 2009, 58-63).

4.5. Karşılık Hesaplarında Yapılan Usulsüzlük ve Hileler

Batık bankalarda sorunlu kredilere karşılık ayrılması ya da eksik ayrılması en sık başvurulan yöntemlerden biridir. Bu kapsamda Egebank, Pamukbank ve Tarışbank'ta yapılan denetimlerde muhasebe ilkeleri ve mevzuat hükümlerine göre temerrüde düşen kredilere karşılık ayrılmadığı, gelir reeskontu yapılmaya devam edildiği, bu kredilerin normal krediler arasında izlendiği, kredi kullandırılırken gerekli risk analizlerinin yapılmadığı tespit edilmiştir (Egebank, 2009, 29-30, Pamukbank, 2009, 38-39, Yaşarbank, Sitebank, Tarışbank, 2009, 41). Mevzuat ve muhasebe ilkelerine aykırı bu işlemlerle bankalar daha karlı ve öz kaynakları da olduğundan daha iyi gösterilmiştir. Örneğin EGS Bank'ta sorunlu kredilerle ilgili karşılık hesaplarında yapılan düzeltme sonrası 369 milyon TL zararın gizlendiği görülmüştür (EGS Bank, 2009, 31-32). Ayrıca Egebank ve Toprakbank'ta yapılan denetimlerde grup firmalarına faizsiz olarak kredi kullandırıldığı ve bu kredilerin tahsilatı ile ilgili hiçbir işlem yapılmadan karşılık ayrıldığı da yapılan tespitler arasındadır (Egebank, 2009, 38-39; Toprakbank, 2009, 32-34).

Karşılıklarla ilgili ilginç bir örnekte İktisat Bankası tarafından gerçekleştirilen işlemlerdir. İktisat Bankası, Irak'taki bazı Türk firmalarının 32 milyon ABD doları tutarındaki riskleri ile Park Avenue Bank'ın elinde bulunan Rus bankalarına ait 4 milyon ABD doları tutarındaki tahvilleri satın almıştır. Bu alacaklar ve tahvillerin karşılıksız kalması üzerine İktisat Bankası bunları bazı off-shore firmalara satmış ve bu firmalar da bunları Trade Deposit Bank'a satmıştır. Böylece, off-shore firmalar tarafından İktisat Bankasına ödenmesi gereken tutar Trade Deposit Bank'ın İktisat Bankasına borcu haline getirilmiştir. Trade Deposit Bank'ın İktisat Bankası'na devriyle bu riskler İktisat Bankası'nın riski haline gelmiş ve TMSF'ye devri ile bu tutarların tamamı için özel karşılık ayrılmıştır (İktisat Bankası, 2009, 49-50). Bankaların portföylerinde taşıdıkları menkul kıymetlerin değerlerinin düşmesi halinde ihtiyatlılık kavramı gereği değer düşüklüğü karşılığı ayrılmaları gerekir. Ancak, Bayındırbank aktifinde yer alan Banca Turco Romana'nın hisseleri yüzde 49 değer kaybetmesine rağmen değer düşüklüğü karşılığı ayrılmadığı ve bankanın durumunun daha iyi gösterildiği tespit edilmiştir (Bayındırbank, 2009, 27-30).

4.6. Reeskont Hesaplarında Yapılan Usulsüzlük ve Hileler

TMSF'ye devredilen bankalar mali yapılarındaki bozulmayı gizlemek için donuk hale gelen hakim ortak kredilerine reeskont faiz geliri hesaplamaya devam etmişlerdir. Böylece karşılık ayrılması gerektiği halde reeskont hesaplamak suretiyle hem Bankalar Kanunu tarafından belirlenen sermaye, öz kaynak yeterliliği, grup şirketlere verilecek kredilere ilişkin sınırlamalara uyum sağlandığı izlenimi verilmiş hem de kamuya açıklanan mali tablolarda bankanın durumu olduğundan daha iyi gösterilmiştir. Egebank ve Pamukbank'ta yapılan denetimlerde sorunlu hale gelen krediler için gelir reeskontu yapıldığı, kredilerin kur farkı reeskontlarının Tek Düzen Hesap Planına aykırı bir şekilde kayıtlara alındığı, bu işlemlerin krediler altındaki alt hesaplarda ve diğer aktifler içindeki geçici hesaplarda izlenmek suretiyle gizlenmeye çalışıldığı tespit edilmiştir (Egebank, 2009, 29-30; Pamukbank, 2009, 38-39; Aslan, Kızıl ve Din, 2017, 1127-28). Benzer şekilde, Trade Deposit Bank'tan İktisat Bankası'na birleşme yoluyla aktarılan 448 milyon ABD doları tutarındaki aktifin, 412 milyon Amerikan dolarlık kısmının donuk hale gelen krediler için fiktif olarak hesaplanan faiz reeskontlarından oluştuğu görülmüştür (İktisat Bankası, 2009, 43). Bu şekilde hesaplanan reeskont faiz gelirlerinin tutarı, Bank Kapital'de 77,6 milyon, Türk Ticaret Bankası'nda 22 milyon, EGS

Bank'ta 21 milyon TL ve Pamukbank'ta 2,5 milyar ABD dolarıdır (Bank Kapital, 2009, 36-41; Türk Ticaret Bankası, 2009, 29-33; EGS Bank, 2009, 33; Pamukbank, 2009, 40-42).

4.7. Fiktif Gelir ve Gider Oluşturulmasına Yönelik Usulsüzlük ve Hileler

TMSF'ye devredilen bankalarda yapılan mevzuata aykırı ve hileli işlemlerden biri de fiktif gelir ve gider oluşturulmasıdır. Gelir oluşturmada genellikle donuk krediler için fiktif reeskont geliri hesaplanması, faiz oranlarında oynamalar, mevduat sahiplerinin bilgileri dışında hesaplarına faiz tahakkuk ettirilmesi ve daha sonra bu hesapların ters kayıtlarla iptal edilmesi, gider hesaplarına fiktif alacak kaydı yapılması, döviz hesaplarında fiktif kayıtlarla kambiyo karı oluşturulması gibi yöntemler kullanılmıştır. Bu yolla oluşturulan fiktif karların bir kısmı temettü olarak dağıtılmış ve bir kısmı da fiktif sermaye artışlarında kullanılarak gerçeğe aykırı mali tablolar düzenlenmiştir. Faiz oranlarında oynamak suretiyle Bank Kapital'de oluşturulan fiktif gelir 130 milyon TL'dir (Egebank, 2009, 58-60; İktisat Bankası, 2009, 55-56; Toprakbank, 2009, 36-37; Pamukbank, 2009, 40-42; Bank Kapital, 2009, 43).

Paravan şirketler sadece kredi kullanmak ve hakim ortaklara kaynak aktarmak için değil fiktif gelir oluşturmak içinde kullanılmıştır. Bu amaçla paravan kişi ve şirketler adına mevduat hesapları açılmış, bu hesaplar üzerinden hesaplanan faiz gelirleri, menkul kıymet alım satım karları bu paravan şirketler veya kişiler üzerinden banka hakim ortakları veya bankanın yönetici personellerine dağıtılmıştır (Etibank, 2009, 118; Bank Kapital, 2009, 36-41; Egebank, 2009, 129-30). Paravan şirketler üzerinden oluşturulan gelirlerde de bu şirketler gelirin sahibi değil aracı konumundadır. Yani dağıtılan karın tamamını değil, bu aracılık dolayısı ile anlaştıkları komisyonu almakta ve dolaylı olarak bu karları hakim ortaklara aktarmaktadırlar.

Fiktif olarak oluşturulan gelirler, bankaların sermaye artışlarında hakim ortakların sermaye taahhütlerini finanse etmek içinde kullanılmıştır. Buna örnek olarak Kentbank'ın 1997 yılı sermaye artışı için gerekli olan 2,3 milyon TL için 12 muhabir bankada açılan fiktif hesapları ve bu hesaplara fiktif olarak yatırılan 3,2 milyon ABD dolarını verebiliriz. Yapılan denetimlerde bu tutarların sadece muhasebe kayıtlarında olduğu, gerçekte böyle bir para olmadığı ve bu tutarlar ile Süzer Holding'in sermaye taahhüt hesaplarının kapatıldığı tespit edilmiştir. Sonrasında bu tutarlar, 4389 sayılı Kanun'la yürürlüğe giren Tek Düzen Hesap Planına aykırı muhasebe kayıtlarıyla ve 1997-2000 yılları arasında kambiyo zararları oluşturularak tasfiye edilmiştir. Benzer işlemler 1998 yılı sermaye artırımında da yapılmış ve Süzer Holding'in sermaye taahhüt ödemesinin 6,7 milyon Amerikan dolarlık kısmının fiktif olarak ödendiği, aynı gün şube efektif kasasından merkez efektif kasaya devir işleminde anlaşılmış ve açık olan tutar kasa noksanı olarak muhasebeleştirilmiştir. Kalan sermaye taahhüt ödemesi ise mudilerin döviz hesaplarından bunların bilgisi dışında çekilmiştir. Bu işlemlerin anlaşılmasında, alınan tutarların iadesine kadar geçen süre için mudiler adına fiktif hesaplar açılmış ve bu hesaplara işletilen fiktif faizlerle bu müşteri hesapları kapatılmıştır (Kentbank, 2009, 42-45).

Fiktif gider oluşturulması da banka kaynaklarının istismar edilmesinde başvurulan yöntemlerden biridir. Bu işlemlerde reklam, bakım, onarım ve dekorasyon harcamalarının şişirilmesi en sık başvurulan yollardan biridir. Bu harcamalar, ilgili gider hesaplarında takip edilmek yerine bankanın iştiraklerine ait kredi ve avans hesaplarına kaydedilmek suretiyle aktifleştirilmektedir. Bu gider kayıtları düzgün tutulmadığı içinde yapılan işlemlerin ne kadarının gerçek ne kadarının fiktif olduğu tespit edilememektedir. Örneğin Egebank'ta bu yolla yapıldığı tespit edilen reklam harcamaları tutarı 120 milyon, bakım, onarım ve dekorasyon giderleri de 88 milyon ABD dolarıdır (Egebank, 2009, 58-60; Etibank, 2009, 43; Kentbank, 2009, 46). Hakim ortaklar, grup şirketleri veya bunlarla ilişkili kişi veya şirketlere piyasa faiz oranlarının altında oranlarla kredi kullandırılması da gider ve zarar oluşturmak için başvurulan yöntemlerden biridir. İnterbank tarafından Çukurova Grubuna kullandırılan bu kapsamdaki krediler nedeniyle oluşan banka zararı 97 milyon ABD dolarıdır (İnterbank, 2009, 54-55).

Kiralama işlemleri yoluyla fiktif gider oluşturulması da yaygın olarak kullanılan yöntemlerden biridir. Bu yönetime örnek olarak Etibank'ın hiçbir yönetim kurulu kararı olmadan 250 ATM kiralamasını, EGS Holding'e kira ve gider paylaşımı yoluyla örtülü kazanç aktarımını, Bayındırbank'ın Bayındır İnşaat'la yapmış olduğu 10 yıllık kira sözleşmesi karşılığı yapılan peşin ödeme verilebilir (Etibank, 2009, 119-20; EGS Bank, 2009, 92-95; Bayındırbank, 2009, 34-39). Bunların yanında, jestiyon ödemeleri, bazı yönetim kurulu üyelerine danışmanlık adı altında yapılan ödemeler, bankaya ait gayri menkullerin hakim ortaklar ya da grup şirketlerine bedelinin altında satılması, hakim ortakların ailesi ve şirketlerine ait kredi kartı, vergi, iştirak payı ve kayıt dışı harcamalarına ait ödemeleri gizlemek için oluşturulan giderlerde sayılabilir (Etibank, 2009, 120; EGS Bank, 2009, 95; Bank Kapital, 2009, 53; İmar Bankası, 2009, 66).

4.8. Değerleme İşlemlerine Yönelik Usulsüzlük ve Hileler

Banka kaynaklarının istismar edilmesinde kullanılan yöntemlerden biri de değerlendirme hileleridir. Bu yöntemde, hakim ortak ve grup şirketleri ile banka iştiraklerine ilişkin şirket hisselerinin alınması, satılması ya da bunlara iştirak edilmesinde şirket değerlerinin çok üzerinde veya altında değerlendirilerek banka kaynakları istismar edilmektedir. Örneğin, Ege Leasing hisseleri Egebank tarafından değerinin 7 kat fazlasına, 10 milyon TL sermayeli Nergis İnşaatın yüzde 40 hissesi Interbank tarafından 9,2 milyon TL'ye, Nergis Tekstil ve Yeşim Tekstil'e 150'şer milyon şerefiye bedeli ilave edilerek değerleri sırasıyla 233 ve 235 milyon TL olarak belirlenmiş ve bu değerler üzerinden hisselerinin yüzde 20'si karşılığında 92 milyon TL ödenmiş ve bankanın bilançosu fiktif olarak büyütülmüştür (Egebank, 2009, 58-60; Interbank, 2009, 57-58). İktisat Bankası, EGS Bank ve Kentbank'ta yapılan denetimlerde, öz kaynak yöntemi ile değerlendirilen iştirakler, bağlı ortaklıklar ve bağlı menkul kıymetler ile grup şirketlerine ait hisse senedi alımlarında yapılan fiktif değerlemelere ilişkin düzeltme işlemleri sonucunda İktisat Bankası'nda 34 milyon, EGS Bank'ta 36,9 milyon ve Kentbank'ta 39 milyon TL değer düşüklüğü karşılığı hesaplanmıştır (İktisat Bankası, 2009, 61-67; EGS Bank, 2009, 40-42).

Bu kapsamda başvuru bir diğer yöntem de hakim ortak, grup şirketler ile bankanın iştiraklerine ait gayri menkullerin yüksek ya da düşük bedelle değerlendirilmesidir. Örneğin bu yöntem Etibank'ta, banka aktifindeki gayri menkullerin yüksek bedelle değerlendirilmesi şeklinde uygulanırken, İmar Bankası'nda tam tersi bankanın çok değerli gayri menkulleri daha düşük bedelle değerlendirilmekte ve grup şirketlerine satılmaktadır (Etibank, 2009, 39; İmar Bankası, 2009, 66). Bu yolla Etibank'ta, bankanın karı fiktif olarak artırılırken, İmar Bankası'nda da zarar artırılarak bankanın mali yapısı zayıflatılmaktadır.

4.9. Vergi ve Yasal Yükümlülüklerle İlişkin Usulsüzlük ve Hileler

İnceleme dönemindeki bankalarda vergi ve yasal yükümlülüklerden kaçınmak içinde çeşitli yöntemlere başvurulduğu yapılan denetimlerde tespit edilmiştir. Örneğin Interbank'ta yapılan denetimlerde, Çukurova Grubuna verilen kredilerin faiz ödemeleri yapılmasına rağmen kapatılmadığı ve bu ödemeler için pasifte bir blokaj oluşturularak faiz ödemelerinden kaynaklanan BSMV ve KKDF yükümlülüklerinin ertelendiği tespit edilmiştir. Bu yolla hem vergi ödemeleri ötelenmekte hem de aktifteki reeskont tutarı kadar pasifte bir blokaj oluşturulmak suretiyle bilanço fiktif olarak büyütülmektedir. Bilançoda oluşan bu büyüklükten dolayı ortaya çıkan disonibilite yükümlülüğünü gizlemek içinde, pasifteki blokajları Çukurova Grubu reeskontları ile kapatmak yerine, Nergis Grubu kredilerine iade yapılmış gibi muhasebe kaydı yapılarak kapatılmaktadır. Böylece Merkez Bankasına yatırılması gereken disonibilite tutarlarından da kaçınılmaktadır (Interbank, 2009, 51).

KKDF yükümlülüğünden kaçınmak için başvuru yöntem, Off-shore bankalar üzerinden kullanılan kredilerin, kredi kullanan şirketlerin kayıtlarında yurt dışı kredi gibi gösterilmesidir (Toprakbank, 2009, 32-34). Yurt dışı firmalarla yapılan fiktif altın forward sözleşmeleri de bu kapsamda değerlendirilebilir. Toprakbank kayıtlarında görülen 400 milyon ABD doları tutarındaki altın forward sözleşmesi ile ilgili vergi incelemesinde, yapılan işlemin fiktif olduğu ve herhangi bir altın yada para hareketini içermediği tespit edilmiştir. Vergi İnceleme Raporuna göre, VUK'un 29. Maddesine göre yapılan ikmalen tarh ve 344. Maddesi gereği vergi ziyayı olmak üzere 2007 yılında hesaplanan ve ödenen toplam tutar 108 milyon TL (91.7 milyon ABD Doları)'dir. Benzer işlemlerin Kentbank'ta da yapıldığı tespit edilmiştir (Toprakbank, 2009, 51; Kentbank, 2009, 36-37).

Banka hakim ortakları ile diğer kişiler arasında yapılan gizli sözleşmelerin beyan edilmemesi yoluyla da vergi kayıpları oluşmuştur. Buna örnek olarak, Sümerbank hisselerinin bir kısmının Hazine onayı alınmadan başka kişilere satılması karşılığında yapılan sözleşmenin hükümsüz kalması üzerine, bu devir karşılığında kullanılan kredilerin borcun devri sözleşmesi ile Hayyam Garipoğlu tarafından devralınmasını verebiliriz. Borcun devralınması ile ilgili durumun gizlenmesi içinde bu sözleşmeye ilişkin damga vergisi yükümlülüğü yerine getirilmemiştir. Bu konuyla ilgili yapılan vergi incelemesinde, sözleşme damga vergisi ödenmediği halde sözleşmeye taraf olan şirketler tarafından gider olarak kaydedildiği tespit edilmiş ve bunun üzerine bu şirketlere 5 milyon TL ve Sümerbank'a da kaçakçılığa iştirak ve aracılıktan dolayı 1,3 milyon TL ceza kesilmiştir (Sümerbank, 2009, 38-40).

İmar Bankası'nda vergi ve yasal yükümlülüklerle ilgili hileler sistem üzerinden yürütülmüş ve hakim ortaklar tarafından belirlenen tutarlara ulaşmak için sisteme manuel olarak müdahale edilmiştir. Örneğin, Temmuz 2003 tarihi itibarıyla Merkez Bankası'nda tutulması gereken zorunlu karşılık tutarı 300 milyon TL olması gerektiği halde yalnızca 19 milyon TL olduğu ve 1999-2003 yılları için, gelir vergisi, fon kesintisi ve özel işlem vergilerinin 833 milyon TL eksik ödendiği tespit edilmiştir (İmar Bankası, 2009, 57-58).

İmar Bankası'nın DİBS satışı yapma yetkisi SPK tarafından 1990 yılında kaldırılmış olmasına rağmen, İMKB'ye tescilli yapılmadan 765 milyon TL tutarında hazine ve devlet tahvili sattığı için bunlara ilişkin tescil ücretleri, eğitime katkı payları ve özel işlem vergileri de ödenmemiştir (İmar Bankası, 2009, 58-63).

4.10.Mali Tablolarda Yapılan Usulsüzlük ve Hileler

Batık bankaların neredeyse tamamının mali tablolarda hile ve manipülasyonlara başvurdukları yapılan mali bünye tespitine ilişkin çalışmalarda ortaya çıkarılmıştır. Mali tablo hilelerine banka satışlarında da başvurulduğu görülmüş olup buna Egebank'ın satın alınması örnek olarak verilebilir. Bu durum Egebank'ın satın alınmasından sonra Demirel Grubu tarafından yaptırılan bağımsız denetimle tespit edilmiştir. Bağımsız denetim raporunda, zarar hesaplarına intikal ettirilmesi gereken tutarların aktifleştirildiği ve bu yolla banka bilançosunun olduğundan daha iyi gösterildiği belirtilmiştir (Egebank, 2009, 31-34). Maalesef Egebank'taki bilanço hileleri bankanın TMSF'ye devir tarihine kadar devam etmiş ve Bankanın devir bilançosunda görülen 84 milyon TL'lik zararın yapılan denetimler sonucunda 647 milyon TL olduğu tespit edilmiştir. Bu farkın ana nedeni ayrılmayan karşılıklar ile fiktif reeskont kayıtlarının iptalidir. Benzer şekilde, Bank Kapital'deki 2 milyon TL'lik zararın düzeltilmiş bilançoda 270 milyon TL olduğu görülmüştür (Egebank, 2009, 70-72; Bank Kapital, 2009, 54).

İnterbank'ta mali tablo hileleri, grup kredilerine ilişkin faiz oranları bankayı karlı gösterecek şekilde ayarlanmak suretiyle yapılmıştır. Pamukbank'ta Çukurova Grubu'na kullandırılan krediler vadesinde ödenmediği halde takip hesaplarına aktarılmamış ve bu kredilere reeskont hesaplanmaya devam edilerek banka zararı gizlenmiş ve yanılıcı mali tablolar düzenlenmiştir. Bu yöntemle bilançoda gizlenen zarar 2,5 milyar ABD dolarıdır (İnterbank, 2009, 41-45; Pamukbank, 2009, 38-39). Değerleme hileleri ile de mali tablolarda usulsüzlükler yapılmış ve banka bilançoları fiktif olarak büyütülmüştür (İnterbank, 2009, 57-58).

Banka birleşmeleri yoluyla bilanço büyütülmesine örnek olarak Trade Deposit Bank ile İktisat Bankası birleşmesi verilebilir. Bu birleşmede ilginç olan durum, Trade Deposit Bank tarafından verilen kredilerin herhangi bir takibe konu olmadan ve tahsil edilmeden İktisat Bankası'na aktarılması yoluyla bilançonun fiktif olarak büyütülmesi ve İktisat Bankası'nın yükümlülüğü haline getirilmesidir. Birleşmenin bu şekilde olmaması gerektiği, hem bağımsız denetçi hem de BYM tarafından belirtilmesine rağmen birleşme bu şekilde gerçekleşmiştir. Birleşme raporunu hazırlayan Bağımsız Denetim şirketi, mutabakatı yapılamadığı için kredi, mevduat ve bankalardaki tutarlar nedeniyle bankanın mali tabloları hakkında görüş vermekten çekinmiştir. Benzer şekilde BYM tarafından yapılan incelemelerde, devir bilançosunun aktif toplamının 448 milyon ve pasif toplamının da 494 milyon ABD doları olduğu tespit edilmiş ve aktifteki 46 milyon ABD doları açığın kaynağı bulunamamıştır. Ancak bu farkın 2000 yılı zararı olan 1 milyar TL'nin içinde olabileceği tahmininde bulunulmuştur. Banka Müfettişleri tarafından yapılan denetimlerde de devir işlemlerinin usulsüz ve geçerli belgelere dayanmadığı, aktif ve pasifin kül olarak devredilmediği, devir işlemleri ile ilgili belgelerin kaşesiz ve imzasız olduğu, devir bilançosu ve envanterinin çıkarılmadığı, bu nedenle devredilen bilanço kalemlerinin, Trade Deposit Bank'ın bilançosunun tamamını oluşturup oluşturmadığının tespit edilemediği belirtilmektedir (İktisat Bankası, 2009, 30-33, 42-45). Bu kadar belirsizliğe rağmen birleşme işleminin onaylanmasını anlamak çok mümkün görünmemektedir.

Etibank'ta bilanço değerlendirme kurlarında oynama yapılarak 1998-1999 yılı mali tablolarının gerçeğe aykırı biçimde düzenlendiği tespit edilmiştir (Etibank, 2009, 39, 119). Toprakbank'ta grubun donuk hale gelen kredilerine karşılık ayrılmayarak dönem karı fiktif olarak artırılmış ve bu fiktif karlar üzerinden kar payı dağıtımı yapılmıştır. 1998-1999 yıllarında bu şekilde oluşturulan kar yaklaşık olarak 86,3 milyon TL'dir. Pamukbank'ın 2001-2002 yılı Denetim Raporlarında, geçmiş dönemde ayrılmayan karşılıklar nedeniyle zararın sırasıyla 4 milyar ve 1,5 milyar TL olduğu belirtilmekte ve bu nedenle geçmiş yıllara ait düzenlenen mali tabloların yanılıcı olduğu açıklanmaktadır (Toprakbank, 2009, 36-37; Pamukbank, 2009, 56). 1994 krizinden sonra Esbank, Yaşarbank ve 2000 yılındaki krizden sonra EGS Bank, bankanın gerçek durumunu gizlemek için benzer yöntemlerle gerçeğe aykırı mali tablolar düzenlemişler ve bu mali tablolar üzerinden kar payı dağıtmışlardır. Bu yanılıcı mali tablolar üzerinden fiktif olarak kar dağıtımına konu olan tutar Esbank'ta 21 milyon ABD doları, Yaşarbank'ta ise 1,7 milyon TL'dir. Ayrıca çeşitli muhasebe hileleri ile mali tablolarda gizlenen zarar tutarı Yaşarbank'ta 97,5 milyon TL ve Türk Ticaret Bankası'nda da 33 milyon TL'dir (EGS Bank, 2009, 25-27; Esbank, 2009, 32-36; Yaşarbank, Sitebank, Tarişbank, 2009, 27-28; Türk Ticaret Bankası, 2009, 32-33).

Bankaların bilançolarındaki yabancı para net pozisyonu/sermaye tabanı standart rasyosunu yasal sınırlar içinde tutmak içinde bilanço hilelerine başvurdukları görülmektedir. Yurtbank, Pamukbank, Ulusal Bank ve Marmara Bank'ın bilançodaki öz kaynak açığını gizlemek için grup şirketleri ile fiktif döviz alım

işlemleri, vadeli döviz alım işlemleri, fiktif dövizli repo işlemleri yaptıkları tespit edilmiştir. Pamukbank'ta bu yolla fiktif olarak yapılan işlem tutarı 1,3 milyar ABD dolarıdır (Yurtbank, 2009, 52-53; Pamukbank, 2009, 40-42; Demirbank-Ulusal Bank, 2009, 37; Marmara Bank, Impexbank, Kıbrıs Kredi Bankası, TYT Bank, 2009, 23-27; Marmara Bank, Impexbank, Kıbrıs Kredi Bankası, TYT Bank, 2009, 29-32).

Uluslararası finansal raporlama standartlarına göre mali tabloların hazırlanması ve doğruluğundan her ne kadar yönetim sorumlu olsada hazırlanan bu raporların doğruluğu ve hile riski içerip içermediğinin tespiti konusunda denetçinin gerekli özen ve çabayı göstermesi gerekir. Denetçinin böyle bir çaba göstermemesi onun sorumluluğunu ortadan kaldırmaz (Arı, 2015, 7). Bu kapsamda BYM tarafından yapılan denetimlerde, Yaşarbank ve Esbank'ın 1998 yılına ait mali tablolarının denetimini yapan bağımsız denetim şirketinin, gerçek durumu yansıtmayan raporlar düzenlediği tespit edilmiş ve mevzuat gereği bankalarda bağımsız denetim yapma yetkisi 2 yıl süre ile geçici olarak iptal edilmiştir (Yaşarbank, Sitebank, Tarişbank, 2009, 30). TMSF'ye devredilen bankalarda bu denetim şirketi dışında denetim yetkisi geçici veya sürekli olarak iptal edilen başka bir örneğe rastlanmamıştır.

Bilanço büyütme yönelik işlemlerden biri de, yurtdışı finansal kuruluşlara yapılan depolar karşılığı kullanılan kredilerdir. Bu döviz depoları karşılığında aynı gün bankaya TL kredi açılmakta ve kur riski yurtdışı finansal kuruluş üzerinde bırakılmaktadır. Böylece, bankanın aktifindeki depolar için kur değerlemesi yapılırken pasifteki krediler TL olduğu için bir kur değerlemesine tabi tutulmamakta ve bu yolla bilanço büyütülmektedir. Bir diğer yöntemde değeri düşen hisse senetleri için değer düşüklüğü karşılığı ayrılmasıdır. Örneğin, Bayındırbank portföyündeki değeri düşen Banca Turco Romana hisseleri için değer düşüklüğü karşılığı ayırmayarak (Bayındırbank, 2009, 37-38) bilançosunu olduğundan daha iyi göstermiştir.

5. SONUÇ

1994-2003 yılları arasında TMSF'ye devredilen bankalarda yapılan mevzuata aykırı işlemler ve muhasebe hileleri ile ilgili çalışmada ulaşılan sonuçlar aşağıdaki gibidir.

- bankacılık sektörünü düzenleyen mevzuattan kaynaklı eksikliklerin banka kaynaklarının istismar edilmesinde önemli bir hile fırsatı sağladığı,
- bu eksikliklerin gizlenmesinde muhasebe hilelerinin bir araç olarak kullanıldığı,
- batık bankalarda elde edilen tecrübelerin bankacılık mevzuatında yapılan değişikliklerde dikkate alındığı,
- mevzuata ve muhasebe ilkelerine aykırı olarak yapılan işlemlerin banka yeminli murakıpları ve banka müfettişleri tarafından yapılan denetimlerde (İmar Bankası hariç) tespit edildiği,
- bankalarda yapılan bağımsız denetim çalışmalarında aynı tespitlerin yapıp yapılmadığı konusunda eldeki bilgi ve bulgularla bir sonuca ulaşmanın mümkün olmadığı,
- batık bankalardaki problemlerin bu kadar büyümesi ve kronikleşmesinde, yapılan tespitler ve alınması gereken tedbirlerle ilgili taleplere rağmen siyasi ve ekonomik gerekçelerle siyasi otorite tarafından zamanında tedbir alınmamasının rolü olduğu,
- bağımsız denetim şirketlerinin bu süreçteki rolüne ilişkin çalışmaların olmadığı, bu döneme ait bağımsız denetim raporlarının incelemeye açılması halinde bu raporlar üzerinden yapılacak çalışmaların hem literatüre hem de bağımsız denetimin süreçteki rolüne ilişkin belirsizliğin ortadan kaldırılmasına katkısının olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- 3182 sayılı *Bankalar Kanunu* (2020). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18742.pdf>
- 4389 sayılı *Bankalar Kanunu* (2020). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23734.pdf>
- Akarca, A., Şafak, M. (2011). *Muhasebe Hileleri ve Muhasebede Manipülasyon ve Vergi Cezaları*, Erişim adresi: <https://www.dunya.com/kose-yazisi/muhasebe-hileleri-ve-muhasebede-manipulasyon-ve-vergi-cezaları/11286>
- Aloğlu, Z. T. (2005). *Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizler Üzerindeki Etkileri*. TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, Erişim adresi: <http://www3.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/ziyatuncaloglu.pdf>
- Altıntaş, H. (2004). Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (22): 39-61.
- Arı, M. (2015). Finansal Raporlama Skandalları ve Mali Tabloların Güvenilirliği, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (23) Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/4765/65510>
- Aslan, T., Kızıl, C., Din, A. (2017). Muhasebe Hata ve Hileleri Üzerinde Etkili Faktörlerin Muhasebe Meslek Etiği Kapsamında Analizi: Yalova Örneği. *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSRSR)*, 4 (12):1125-1138

- Ayalp, G. E. (2019). *Türkiye’de ve Dünya’da Muhasebe Skandalları, Yapılan Düzenlemeler, Usulsüzlük Yapan Şirket ve Bankaların İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bayraktar, A. (2007). *Türkiye’de Muhasebe Hileleri Tarihi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- BDDK (2010). *Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi*, Erişim adresi: https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/duyuru_0395_02.pdf
- Bozkurt, N. (2009). *İşletmelerin Kara Deliği Hile Çalışan Hileleri*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Celasun, M. (2001). *2001 Krizi Öncesi ve Sonrası: Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme*, Erişim adresi: <https://content.csbs.utah.edu/~ehrbar/erc2002/pdf/i053.pdf>
- Çetiner, E. (2009). *Genel Muhasebe Teori ve Uygulama*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Çıtak, N. (2009). *Hileli Finansal Raporlamada Yaratıcı Muhasebe*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Demir, V., Bahadır, O. (2007). Muhasebe Manipülasyonu, Yöntemler ve Teknikler, *Mali Çözüm*, (84): 103-119
- Durmuş, C. N., Taş, O. (2008). *Denetim SPK Düzenlemeleri ve 3568 Sayılı Mevzuat Kapsamında*. İstanbul: Alfa Yayınları
- Kale, S., Eken M. H. (2017). Türk Bankacılığında Krizler ve Çıkarılan Dersler. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (6) 5: 11-23.
- Kandemir, C. (2016). Muhasebenin Yolsuzluk Amaçlı Kötüye Kullanımı: 2000 Sonrası Banka İflaslarında Türkiye Deneyimi. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 12 (45):235-286.
- Kaval, H. (2008). *Muhasebe Denetimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Küçük, İ. (2008). *Finansal Raporlamada Hile-Manipülasyonlar ve Önlenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Nazalı, E. (2009). Hesap ve Muhasebe Hilesi Yapmak Suçunun İşlenmesi Mümkün Değil midir?. *Vergi Dünyası Dergisi*, Mayıs (333):90-104
- Ocak, M., Güçlü, F. C. (2014). Muhasebe Manipülasyonu: Hile, Yaratıcı Muhasebe, Kâr ve İzlenim Yönetimine İlişkin Kavramsal Çerçeve. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6 (3): 123-135.
- Oktar, S. A. (2009). Muhasebe hileleri ve bir hukuka uygunluk sebebi. *Vergi Sorunları Dergisi*, (249):7-15.
- Özçelik, M. K. (2018). Vergi Kaçırma Amaçlı Muhasebe Hileleri Üzerine Bir İnceleme. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20 (Özel Sayı): 493-517
- Özel, S. (2011). Muhasebe Hilesi Kavramı. *Yaklaşım Dergisi*, Ekim (226) .
- Özkan, G., Nas, T. (2009). Muhasebe Hilesi ve Meslek Mensuplarının Sorumluluğu. *Vergi Dünyası Dergisi*, (335):121- 125.
- Selçuk, G. (2017). *Aracılık Sektöründe Muhasebe ve Bağımsız Denetim Uygulamaları Sektörde Karşılaşılan Riskler ve Alınan Önlemler ve 2001-2016 Yılları Arasında TMSF’ye Değer Olan Bankaların İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Selimoğlu, S. K., Mehmet Özbirecikli, Şaban Uzay, Süleyman Uyar (2015). *Bağımsız Denetim Türkiye Denetim Standartları ile Uyumlaştırılmış*. Ankara: TÜRMÖB Yayınları, No: 479.
- SPK (2006). *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ*. (Seri: X, No: 22).
- TİDE (2016). *Mesleki Uygulama Çerçevesi Kapsamında Uluslararası İç Denetim Standartları (Standartlar)*. Erişim adresi: <https://www.tide.org.tr/file/documents/pdf/UMUC-2017-updated.pdf>
- TMSF (2009). *Raf Temizliği Egebank 01*. İstanbul: Artus Basım.
- TMSF (2009). *Raf Temizliği Interbank 02*. İstanbul: Artus Basım.
- TMSF (2009). *Raf Temizliği İktisat Bankası 03*. İstanbul: Artus Basım.
- TMSF (2009). *Raf Temizliği Etibank 04*. İstanbul: Artus Basım.
- TMSF (2009). *Raf Temizliği Toprakbank 05*. İstanbul: Artus Basım.
- TMSF (2009). *Raf Temizliği EGS Bank 06*. İstanbul: Artus Basım.
- TMSF (2009). *Raf Temizliği Yurtbank 07*. İstanbul: Artus Basım.
- TMSF (2009). *Raf Temizliği Bank Ekspres 08*. İstanbul: Artus Basım.
- TMSF (2009). *Raf Temizliği Esbank 09*. İstanbul: Artus Basım.
- TMSF (2009). *Raf Temizliği Bank Kapital 10*. İstanbul: Artus Basım.
- TMSF (2009). *Raf Temizliği Pamukbank 11*. İstanbul: Artus Basım.
- TMSF (2009). *Raf Temizliği Demirbank-Ulusal Bank 12*. İstanbul: Artus Basım.
- TMSF (2009). *Raf Temizliği Türk Ticaret Bankası 13*. İstanbul: Artus Basım.
- TMSF (2009). *Raf Temizliği Yaşarbank-Sitebank-Tarişbank 14*. İstanbul: Artus Basım.
- TMSF (2009). *Raf Temizliği Kentbank 15* İstanbul: Artus Basım.
- TMSF (2009). *Raf Temizliği Sümerbank 16*. İstanbul: Artus Basım.
- TMSF (2009). *Raf Temizliği Bayındırbank 17*. İstanbul: Artus Basım.
- TMSF (2009). *Raf Temizliği Marmara Bank-Impexbank-Kıbrıs Kredi Bankası-TYT Bank 18*. İstanbul: Artus Basım.
- TMSF (2009). *Raf Temizliği İmar Bankası19*. İstanbul: Artus Basım.
- TMSF (2011). *Raf Temizliği TMSF Çözümleme Deneyimi 20*. İstanbul: Artus Basım.
- TMSF (2019). *Faaliyet Raporu*. Erişim adresi: <https://www.tmsf.org.tr/tr/Rapor/YillikRapor>
- Topaloğlu, E. E., Karakozak, Ö. (2018). İlke Bazında Kurumsal Yönetim Notları ile Beineish Manipülasyon Skoru Arasındaki İlişkinin Panel Veri Analizi ile Belirlenmesi. ss. 468-490, Editör, Mehmet Altuntaş, *Uluslararası Ekonomi Araştırmaları ve Finansal Piyasalar Kongresi Bildiri Kitabı*, 12-13-14 April 2018 Nevşehir, Ankara, Detay Yayıncılık
- Turan, Z. (2005). Türkiye Ekonomisinde Kasım 2000-Şubat 2001 Krizleri. *TÜHİS Ağustos*,1-18, Erişim adresi: <http://www.tuhis.org.tr/dergi/agustos2005/makalezaturan.pdf>
- Türk Dil Kurumu (2020). *Büyük Türkçe Sözlük*. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Uygur, E. (2001). Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri. *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2001/1*, Erişim adresi: <http://www.tek.org.tr/dosyalar/KRIZ-2000-20013.pdf>
- Yardımcıoğlu, M., Nurettin Kocamaz, Yahya Günay ve Hilal Kocamaz (2014). *Yolsuzluk, Muhasebe Hileleri ve Örnekleri*. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/312529725_YOLSUZLUK_MUHASEBE_HILELERI_VE_ORNEKLERI
- Yay, G. G. (2001). 1990’lı Yıllardaki Finansal Krizler ve Türkiye Krizi. *Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, Kasım-Aralık (45):1234-1248.